

Årbok for Sykkylven 1995

SYKKYLVEN SOGENEMND

INNHALD:

	Side
Astrid Falkum: Fjell	1
Roald Solheim: Føreord	2
Jostein Drabløs: Myre-stova	3
Eldar Høidal: Rapport frå Sykkylven sogenemnd	5
Biletkavalkade	6
Kjetil Tandstad: Petrine på Ikornnes	9
Astrid Straumsheim: Ei lyspære av gamleslaget fortel.....	12
Helge Breivik: Den nye sykkylvskyrkja.....	14
Eldar Høidal: B.S. Aure A/S 125 år. Frå krambu til faghandel.....	17
Paul Davik: Husmenn og gardbrukarar	21
Hermann Starheimsæter: Språk	25
Åse I. Vestre: Til topps	26
Kjetil Tandstad: Sykkylvskunstnaren Jens Vik. Fann det store i det små	27
Manuel Navarro: Chilensk Jul	31
Liv Randi Bjørlykke: Barndom på Ikornnes.....	33
Nils Einar Rye: Eit halvt hundreår med lokalforsvar.....	36
Astrid Falkum: Kort opphald.....	41
Amali Utgård Dahl: Sleksthemne i Hundeidvik.....	42
Petter Kursetgjerde: Fisketørking i Sykkylven.....	43
Kjetil Tandstad: Ein stad å vere - ein stad å lære.....	45
Olav Pileberg: To utrullege korjubiléum, men: 25 + 20 = sant	48
Bjørn Ringstad: De arkeologiske utgravingene på Aure	53
Ole Bjørkavåg: Du og eg	baksida

Utgjevar: Sykkylven Sogenemnd

Skrift: Times 11/12 (tekst), Goudy Bold Dalk (titlar).

Sats. montasje og prent: Cylindertrvk A/S

1995

ISSN 0804-2225

Framsidedfoto: 1995 var året da Norsk Møbelfaglig Senter kom i drift. Møbeldesigner Olav Eldøy var ein av utstillarane i senteret. Her er han med ein av stolane sine utanfor huset på Klokkehaugen. (Foto: Kjetil Tandstad)

Astrid Falkum bur på Ikornnes.
Ho er lærar på Sykkylven Vidaregåande skule.

Astrid Falkum.

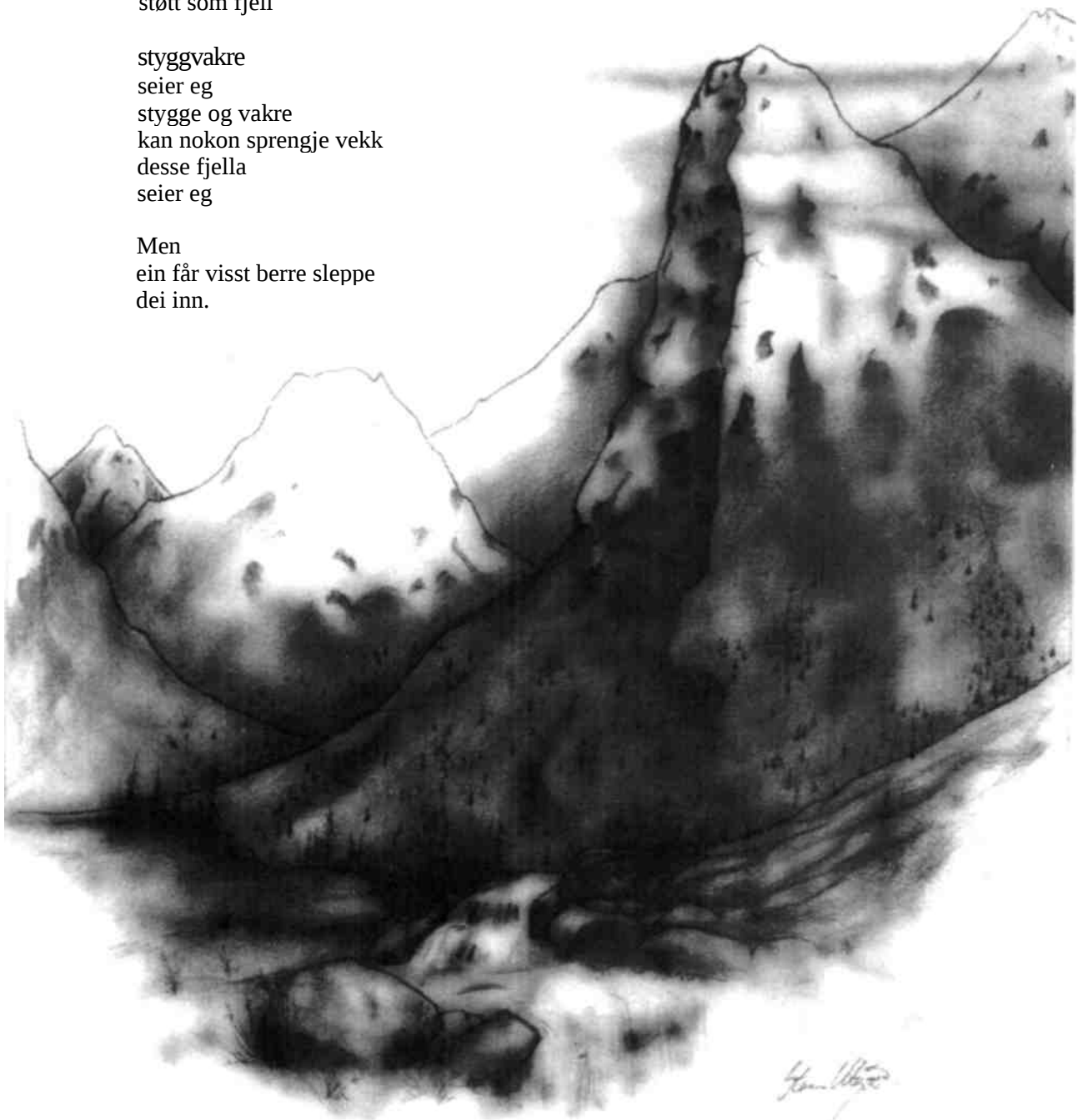
Fjell

Av ASTRID FALKUM

Ein får visst berre sleppe
dei inn
der dei står
oppreiste
med naturleg autoritet
med ei trygg tyngd
støtt som fjell

styggvakre
seier eg
stygge og vakre
kan nokon sprengje vekk
desse fjella
seier eg

Men
ein får visst berre sleppe
dei inn.

Føreord

Spreiing er eit motto for skriftstyret i Årbok for Sykkylven. Vi vil gjerne ha med stoff frå alle grendene i Sykkylven, så langt dette let seg gjere. Vi ønskjer at det skal vere rimeleg balanse mellom dei to kjønna. Både kvinner og menn bør vere representerte på forfattarsida. Vi vonar at dei som skriv og teiknar, kjem frå ulike aldersgrupper, og oppheld seg i ulike livssituasjonar. Og vi prøver å ta med noko både frå fortid og notid, ja, jamvel tankar som går på framtida og. Det er vidare naturleg at menneske som har budd i bygda alle sine dagar, kjem til orde i årboka. Og det er like naturleg at dei som berre har budd her ei

stund, også kjem med sine bidrag. Mangfald er rikdom. Og skriftstyret vil gjerne presentere eit årsskrift som er rikt på fleire måtar. Så no gler vi oss til å få attendemelding, frå deg, kjære lesar. Kva er bra og kva kan kanskje gjerast på annan måte? Til slutt vil skriftstyret takke teiknarar og trykkeri, forfattarar og fotografar, næringslivet som raust støttar tiltaket, og dei mange ungdommane som ber boka kring om på dørene slik at lesaren kan få skriftet rykande ferskt.

Roald Solheim
(redaktør)

I skriftstyret:
Ragnhild Grebstad Hole,
Ole Jostein Fet,
Kjetil Tandstad,
Eldar Høidal.
Roald Solheim (redaktør).

Morgondis over Sykkylven. (Foto: Ole Jostein Fet)

Eit hus kan fortelje historie, og særleg gjeld det dei gamle tømmerstovene som ofte hadde fleire liv. Det var ikkje uvanleg å flytte husa frå stad til stad. Pensjonert lærar, Jostein Drabløs, fortel her om ei slik stove som kom i båt til bygda og enda opp som fritidsbustad på Dravlausstølen.

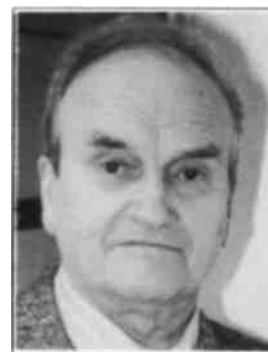
Myrestova

Av JOSTEIN DRABLØS

1848 fekk Erik Olsen Kvammen festesetel på ein av Myreplassane som lag under Amundbruket på Velle i Velledalen. Aret etter fekk han og eit stykke tilleggsjord.

Erik kom frå Kvammen i Stordal. Han var fedd i 1815, og den 25. juni stod han brudgom i gamlekyrkja i Stordal. Brura, som bar jentenamnet Ane I leiene Olsdatter Øvrebust, var og fødd i 1815. Dei nygifte reiste så til Velledalen. Erik hadde høyrte nyss om ein ledig bygsleplass. Sidan han hadde pengar, kunne han straks tinge husmaterial på Stordalsholmen, ein handelsstad for m.a. furutømmer. Desse stukkane var saga i Djupedalen oppe i fjellet, fortalde Edvard Drabløs. Ane Helene og Enk var besteforeldre til Edvard, som titt og ofte vitja Myregommer og Myregoffar på Velle. Erik leigde tre mann frå Stordal som tok på seg å slepe dei ihopsurra timberstukkane etter ein trerøring frå Stordalsholmen og heilt til Straumgjerde. Karane sleit tungt. Dei hadde med brennevin. Då dei vai komne til Ørsnes-landet, hadde brennevinet gjort sin verknad, og kranglinga var i lull gang. Ein av karane vart lempa i land av dei to hine, som baska vidare med slepet inn Sykkylvsfjorden. Einslingen på land tok beina fatt og spurde seg fram til Velle, der Ane Helene og Erik heldt hus i eit lite kammers. Erik og roaren gjekk så ned åt Strauma. Roaren var nok forlengst edru etter den lange fotturen. Der kom trerøringen med slepet sigande mot land. Erik organiserte transporten vidare med hestar og dugnadsfolk. I 1848 var det dårleg med veg langs Fetvatnet. Det er uvisst om stukkane vart tekne heilt fram landverts, eller om det vart laga ny flåte med slep på Fetvatnet. Erik, som var snikkar og bygningsmann, sette opp det nye stovehuset sitt om lag der Lars Welle har bilverkstaden i dag.

Plassen var stor og god. På folkemunne gjekk denne regla om dei tre Myreplassane; Erik i Rikja, Petter i Dikja (plassen var myrlendt) og skreddaren i Myr'ne. Ane Helene og Erik fødte i 1875 4 kyr, 6 sauer og 4 geiter. Dette var ein stor buskap for plassefolk. I Regndalen hadde dei beiterett. Ho stelte hus og krøter. Han laga huskjerald for sal og dreiv elles som bygnings-

Josiein Drabløs

mann. Som skikken varden tida. tok Erik etternamnet til garden på staden, og resten av livet heitte han Erik Olsen Velle (Welle). Dei stod seg godt økonomisk.

Ekteparet fekk berre eitt barn, Olave Bergitte, f. 1852, og gift med Jens Helgesen Drabløs i Barbrogarden i 1878.

Myrestova var ein lun og god heim for Olave Bergitte, I jentåra fekk ho lære å ta ansvar. Frå ho var konfirmert, gjekk ho opp i Regndalen for å mjølke. Etter morgonstellet barst det ned att i dalen med mjølke-hylket på ryggen. Som skikken var. gjekk ho berrføtt når veret var lagleg. Opp og ned kvar dag, sommar ettersommar. Dei fekk ikkje vere umakelause! Olave og Jens fekk åtte born. Dei eldste fekk oppleve besteforeldra i Myrestova. Borna vart alltid hjartevarmt mottekne.

Faksimile frå "Huus-postilen" til Erik i Rikja.

Måleri av Myrestova, måla av Karl Straume

-Ho Myregommer fylte støtt vaflane med heimesmør når vi borna kom i hus, fortalde Edvard. I 1896 var både Ane og Erik så gamle og helseveike at dei flytte ned i Barbrogarden. Ane døydde kort tid etter. Då ho andast, stod Erik attmed senga, strauk henne over håret og sa: -Ja, så får du ha takk for alt då, Ælina. Så tok krampegråten den gamle mannen, (Erik brukte alltid andrenamnet Helene, som på heimemålet vart Ælina, med trykk p Æ'en). Myrestova var folketom. Etter bygselsetelen skulle plassen falle tilbake til hovudbruket. Severin Straumsheim var gift med Anne frå Barbrogarden, eine systera til Jens. Dei hadde 3-åringen Henrik og 1-åringen Ola og budde i stova til Petter Olsen Tandstad, far til lensmann Bernt Tandstad. (Stova står på bruket den dag i dag). Severin hadde fått kontrakt på Teigen på Straumsheim. Dei trong stovehus. Han tok ein tur fram i Barbrogarden og spurde enkjemannen Erik om han kunne få kjøpe Myrestova. Edvard Drabløs, som var 13 år den gongen, fortalde om handelen. Han stod attmed, bisna og høyrde. Han goffar starta så høgt i pris som han tykte var skamlaust, kunne Edvard fortelje. Og han Severin tok til i lægste skora. Dei diskuterte og forhandla i sju lange og sju breie. Omsider vart dei samde om 200 kroner, og det hand-tokst dei på lenge. For Severin skulle gå, snudde han seg og sa: - Eg hadde trongda stoveomnen og. Då

var goffar så utsliten av parlamenteringa at han berre slo ut med armane og sa: - Du får berre tanå då i Guds namn. Erik døydde same året. Slik gjekk det til at Myrestova hamna på Straumsheim. I 1896 so var det bygt ny bygdeveg frå Aure til Drotninghaug, så det var lettare å frakte hustimberet på plass denne gongen. Syskena Henrik, Ola, Petter, Konrad og Olava, voks opp i denne stova der ho stod oppattbygd på Teigen, eller «uti Teia» etter daglegtalen. I 1931 bygde Henrik nytt stovehus. Edvard Drabløs kjøpte Myrestova og sette ho opp i Barbrohagen med nokre gråsteinar til fundament. Året var 1935. Denne gongen vart stukkane frakta på lastebil. Edvard hadde eit lite bygdemuseum i tankane. Men han hadde sitt liv og virke i Oslo, og han kom ikkje lenger. Peter Drabløs, som dreiv glasmagasinet i Ålesund, var fødd og oppvaksen i Barbrogarden. Han drøymde om eiga hytte i sætremarka. No fekk han kjøpe Myrestova av Edvard. Det var ikkje lett å gjennomføre hytteplaner, for no var krigen komen til landet. Peter laut spørje alle grunneigarane på Dravlaus og Fet om tomta, som den gongen låg i fellesmark. Omsider vart alt klart. Den siste ferda frå Dravlaus til stølsmarka gjekk og på lastebil. Timberet var på reis for fjerde gong. Alle attetaka vitnar om kvalitetstimber. I dag er Myrestova ei vakker og tenleg hytte. Ho har vore til gagn og glede for mange generasjonar.

Rapport frå Sykkylven Sogenemnd

Av ELDAR HØIDAL

Sykkylven bygdesogenemnd var ei av dei få kommunale nemndene som «overlevde» då den politiske utvalsstrukturen i kommunen var i støypeskeia tidlegare i år. Då spørsmålet om rasjonalisering av nemnder var oppe i kommunestyremøtet i september, stod representantar fram og tala gode ord om det arbeidet som interesserte medlemmer i sogenemnda legg ned. Slikt varmar og gjev inspirasjon til ny innsats.

Kva syslar så denne kommunale nemnda med? Det viktigaste arbeidet så langt har nok vore utgjevinga av gardssogene for Sykkylven. Dei har kome ut i fire band frå 1960-åra og fram til idag. I desse bøkene er ættesoga for alle gardane og bruka i Sykkylven skriven ned. Eit slikt arbeid vert ein aldri ferdig med. Stadig kjem nye slekter til, og lokalsamfunnet er i omforming. Då Gardssogene I. og 17. vart utselde, fann vi ut at vi skulle føre ætteoversynet heilt fram til våre dagar. Til dette arbeidet engasjerte vi Sverre Andestad, som tidlegare har vore med i bygdesogenemnda. Andestad vert ferdig med framføringa si i haust. Dei opplysningane han har henta inn, vert publiserte i eit eige hefte om kort tid. I tillegg skal sogenemnda trykke opp att band I og II. Sykkylven formannsskap og kommunestyret har løyyd tilskott og lån til dette. Når dette arbeidet er vel i hamn, er det naturleg for sogenemnda å vurdere eit tilsvarande tiltak for resten av bygda, det vil seie strekninga frå og med Straumsheim til og med Hundeidvik (bd.III) og Søvikdal/ Ramstaddal (bd IV).

I arbeidet med bygdebøkene har det vore samla inn mange opplysningar frå kjelder som kyrkjebøker, matriklar, folketeljingar og skifteprotokollar. Desse dokumenta har sogenemnda registrert og samla i egne arkivboksar. Vi ønskjer at dette materialet skal ve-

re basis i eit lokalhistorisk arkiv. Arkiveigarar som vil ha arkiva sine på ein trygg stad, kan ta kontakt med sogenemnda. Eit slikt felles lokalhistorisk arkiv for kommunen vil lette arbeidet for dei som skal ta fatt i historiske emne, anten det er for å granske eiga slekt, bedrifter eller organiasjonar, eller anna.

Bygdeboknemnda er utgjevar av årbøkene for Sykkylven. Det er ein eigen redaksjon som fyller desse skrifter med innhald. Men det er bygdesogenemnda som sikrar økonomien og ser til at skriftet kjem ut til lesarane. Årbokarbeidet har etterkvart kome inn i faste fonner. Årbok for Sykkylven 1995 er fjerde boka sidan starten. Kvart år vert skriftet presentert ved ei samling på Sykkylven bibliotek. På samlinga i fjor vart også ei anna av sogenemnda sine utgjeingar presentert; Jon Hole si framifrå biletbok om utvandrarane frå Sykkylven.

Ved sida av oppdateringa av gardssogene emnar bygdesogenemnda på å gje ut eit framhald av Ola Tandstad si bok: «Sykkylven i eldre tid.» Tandstad skreiv eit manus som var meint å vere eit oppføljarband. Denne boka vart heilt aldri ferdig. Men det som ligg føre av manuset vil vere eit viktig kjeldeskrift i arbeidet med boka «Sykkylven i nyare tid,» som skal vere ein brei dokumentasjon av framvokstren av det moderne Sykkylven.

I år var det femtiårsjubileum for frigjeringa av Noreg. Erling Opdahl var sogenemnda sin representant i jubileumsnemnda som førebudde denne markeringa.

Sogenemnda har desse medlemene: Ragnhild Grebstad Hole, Kjellaug Klokk, Bergljot Tandstad, Greta Remo Klokk, Ole Jostein Fet, Erling Opdahl, Kjell Løseth (leiar) og Eldar Høidal.

Sverre Andestad arbeider for tida med oppdateringa av gardssoga for Sykkylven.

(Foto: Eldar Høidal)

stram givakt framfor krigsntinnestemen på Aure under fngjermgsjubdeet 8. mai.

{Foto: Eldar Høidal}

Biletkavalkade 1995

I løpet av 1995 var det mange minnerike hendingar i Sykkylven. Vi viser her eit lite utval bilete henta frå Sykkylvsbladets arkiv - eit tilbakeblikk som syner litt av det som hende i Sykkylven dette året.

Sykkylven var vertskommune for fylkesfinalen i Ungdommens kulturmonstring i midten av mars. Gruppa «Power Funk» var eitt av innslaga frå Sykkylven. (Foto: Ole Jostein Fet)

Ungdommens kulturmonstring i Sykkylven vart arrangert i slutten av januar. Systrene Stine og Bente Klevberg Tynes deltok med måleri og teikningar. (Foto: Ole Jostein Fet)

Atle Hole (til venstre) fekk tildelt Sykkylven kommune sin kulturpris for 1995. Sykkylven buspareklubb fekk byggeskikkprisen for bustadløyisinga i Myhre-tunet på Aure. Tunet er teikna av arkitekt Odd Holen. Leiaren i buspareklubben, Magne Marøy, til høgre. (Foto: Ole Jostein Fet)

Påskerevyen «Høy i hatten» vart ein storsuksess, då samfunnshuset på Aure var arena for ein møbelfarse av dei sjeldne. På rollelista var møbelnamn som Fridtjof Drabløs, Magne Kleppe og Otto Hjellegjerde. (Foto: Frank Kjøde)

Ordførar Svein Helgheim (frå venstre), krigsveteranane Per Rønes og Lars L. Aure i stram givakt framfor krigsminnesteinen på Aure under frigjeringsjubileet 8. mai. (Foto: Eldar Høidal)

Biletkavalkade 1995

Det var folkefest på tribunen då VRF og Sykkylven møttest til nabo-dyst i 3. divisjon. Her frå fotballkampen på Dalemyra 16. mai, der VRF vann 2-1. Her ser vi Steinar Bakke (til venstre) i duell med Ole André Fet. (Foto: Ole Jostein Fet)

Det vart fin fangst for Hallgeir og Bjørn Lade, då dei saman med fleire andre landkrabbar frå Velledalen IL hadde fjøretur til Svartebekk ein fin sommandag i byrjinga av juni. (Foto: Ole Jostein Fet)

Det var ikkje det heilt store laksefisket i Fetvass-draget denne sommaren. Espen og Cecilie Høidal var likevel mellom dei heldige som drog på land laks. (Foto: Eldar Høidal)

Jonsokfeiring i Straumgjerde. Frå venstre Knut Øystein Andreassen, Kristen Tandstad, Mona Tandstad og Kjell Per Tandstad. (Foto: Eldar Høidal)

Biletkavalkade 1995

Ungdommens Landsmøte i Norsk Luthersk Misjonssamband vart arrangert i Sykkylven i slutten av juli. Her frå hovudscena i Storhallen. (Foto: Olav Pileberg)

Olav Arne Kjosnes var mellom sykkylvingane som deltok i Shetlandskonvoien frå Florø til Shetland i byrjinga av juli. Olav Arne var mannskap om bord i havseglaren til pappa Norolf Kjosnes. (Foto: Ole Jostein Fet)

L.K. Hjelle Møbelfabrikk A/S flytta inn i nye lokale i løpet av sommaren. Dag Hjelle (til venstre) og Jarle Hjelle framfor nybygget som har ein arkitektur ulik andre industribygg i bygda. (Foto: Åge Eikrem)

Fjellseter Ungdomssenter feira 25.årsjubileum i august. (Foto Åge Eikrem)

Frå kommunestyre- og fylkestingvalet måndag II september. Herfrå oppteljinga på Tandstad skule.

Petrine på Ikornnes

Av KJETIL TANDSTAD

- Eg tok i ei hand der eg syntest det var bruk for det. seier Petrine Ekornes. Ho synest innsatsen hennar i organisasjonslivet og lokalsamfunnet er av liten interesse.

Del er ho truleg nokså åleine om. Folk som har samarbeidd med henne - i misjonsforeiningar, i kyrkjeleg samanheng og i ulike velgjærdsorganisasjonar - har mykje godt dei vil ha sagt om innsatsen ho har lagt ned i tiår etter tiår, sjølv om ho sjeldan sola seg i rampelyset.

Bygdafolk og tilsette ved Ekornes-fabrikken minnest hennar påpasselege interesse når ekteskap vart inngått, born vart fødde og menneske gjekk bort. I foreiningslivet har ho vore med og teke eit tak der det trengdest. Omsorg og omtanke for andre menneske er ord som ligg folk fremst på tunga når Petrine Ekornes skal karakteriserast. I tillegg har ho ein imponerende kunnskap om slekter og slektshistorie, og ei levande interesse for folks ve og vel.

Petrine bur framleis i heimen som ho og ektemannen Jens E. Ekornes bygde opp eit steinkast frå det store bygningskomplekset som i dag utgjer hovudbasen i J.E. Ekornes Fabrikker.

Jens og Petrine vart eit omgrep i heimekommunen, der folk alltid har vore på fornamn med dei begge. Han var den tiltakssame gründeren, møbel-direktøren og ordføraren, med alle sine tusen idear og hundre jarn i elden. Ho var den som tok seg tid og viste omsorg, som hugsa fødselsdagar og barnedåpar. Ho gjorde sin innsats i foreiningar og organisasjonar. Dette var i høgste grad ein viktig føresetnad for at det raskt veksande lokalsamfunnet skulle fungere.

Frå den kommandobru-liknande verandaen hennar kan ein enno så vidt sjå dei lyse fabrikkbygningane gjennom lauvverket. Hagen er i ferd med å bli vel frodig for ei einsleg dame. Han Jens ville absolutt ha frukthage og, men eg visste han aldri ville få tid til å stelle han, minnest ho.

Trivsel

Bak inngangsdøra finn vi ein heim full av minne frå eit rikt liv. På stoveveggane heng oljemåleri av sykkylnatur, mange av dei signert Jens Vik, andre svogeren Leif Ekornes. Her er bilete med kongefamilien og bibelske motiv. Foreldre og besteforeldre tittar ned frå tunge biletrammer. På hyller og skjenkar står takkekorta frå tallause konfirmantar og nygifte i tette skarar, og vitnar om at Petrine held kontakten med nye generasjonar. Petrine Ekornes kom til verda i august 1910, men direktørfrau vart fødd utan sølvskei i munnen. Mora, Hanna Ellingsdotter Hole, var frå Olagarden på

- Eg hadde plattar om å bli lærarinne, men eg var sa blyg og ltode ikkje tale i forsamlingar, seier Petrine Ekornes (85),

Hole. Ho vart kjærast med Tomas Riksheim frå Krissengarden på Riksheim. Dei to unge rakk ikkje å gifte seg før barnet var på veg. Samtidig vart det klart at Tomas hadde fått tæring. Giftermålet måtte vente til han vart frisk att. Han hamna på sanatorium, men etter ei tid vart han send heim att til foreldra. Sjukdommen var komen så langt at det ikkje var meir å gjere. Tomas var komen heim for å dø.

I tuberkulosens tid kunne det vere kort mellom gravferdene. Slik vart det også i Krissengarden. Ei søster til Tomas heitte Petrine. Ho var gift med stortingsmann og statsråd Ole Strømme frå Straumgjerde. Petrine Strømme døydd i 1910. Det nyfødde barnet fekk fornarnet etter henne. Tomas Riksheim døydd som nemnt då dottera var halvtanna år. Den andre søstera hans døydd av tæring då Petrine var elleve. I løpet av få år miste vesle Petrine både faren og dei to tantene sine.

- Sidan har eg alltid tykt det var så låkt med gravferder, seier ho.

Sentralt på Riksheim

Petrine og mora vart buande i Krissengarden, hos bestemor Berte Marie. Det var ein god og kjærleg oppvekst ho fekk. Riksheim var på mange måtar ein sentral stad den gongen. Riksheimelva forsynte garden med nøgda av kvennavatn, noko som det elles ikkje var overflod av. Bøndene på Tandstad kom til Riksheim for å male kornet sitt om vintrane. I alle fall hadde Simo-garden på Tandstad sitt eige kvernhus i elva, minnest ho. Elva dreiv også maskinane ved gardsmeieriet på Riksheim, der mor til Petrine var meierske i ti år. Det følgde alltid liv og moro med mjølkekøvrarane frå Riksheim, Straume og Tandstad. Meieriet laga smør, som blant anna vart selt til England. Maskinane vart drivne av ein kvernkall i elva. -Eg minnest at kvernkallen ofte fraus til med is om vinteren, og at det var eit hardt arbeid å hogge han laus, fortel ho

I 1918 gjekk bøndene i hop og skipa Sunnmøre Meieri i Ålesund. Gardsmeieriet på Riksheim vart nedlagt, for no gjekk mjølka med mjølkebåten til byen. Då måtte alltid ein av bøndene vere med som "mjølkemann". Det var ei oppgåve som gjekk på omgang mellom bøndene. Ingen fekk betaling, men det var likevel ei kjær plikt. Mjølkekemannen fekk nemleg reise gratis til Ålesund og hadde litt tid for seg sjølv til å ordne eitt og anna i byen. Det var lite pengar mellom folk den gongen. Gratisturen som mjølkemann til Ålesund vart nesten rekna som ei inntekt.

-Vi som budde på Riksheim, handla helst i Straumgjerde. Der var det to handelsmenn. Vi reiste ut i Aurebukta berre når det var noko stort som skulle utrettast. Då måtte vi ro. Eg var nok seks-sju år gammal første gongen eg var i Ålesund. Det var ikkje så mange åra etter brannen, og dei nye murhusa var grå og umåla. Eg tykte ikkje det var nokon fin by. Men Gange-Rolv-statuen i byparken var flott, naturlegvis. Om bord i rutebåten var det vakkert med mørkt treverk og fin salong. Eg hugsar den store spegelen over trappa ned til salongen. "Nei, goddag, goddag, det e' no akkurat som eg kjenner deg og", herma dei etter ei gammal sykkylvskone, som såg seg sjølv kome seg i møte i spegelen.

-Ein eg minnest med glede, er drengen vår, han Ole. heime i Krissengarden. Han var noko einfaldig, men flink med det han greidde, for eksempel å hogge ved. Han var veldig nøyen når han lødde. Han var også flink til snømøking, og det var det ofte god bruk for. Det var så tungvint i gamle Krissenløa. Vi måtte ut med høyet når vi skulle frå bryten til fjøsen. Då laga vi vandelar med høy -det vil seie at vi snurra dei oppsom ein ring som vi batt saman med strå. Vi brukte å tre dei inn på armane - tre-fire vandelar på kvar arm - for å få med oss mest mogleg når vi gjekk mellom løe og fjøs.

"Høggande som eit hersåld"

Det er mange menneske eg minnest og som eg kunne ha fortalt om. Ein av dei er han Solvik på Tandstad. Eigentleg var han gardagut frå Fet, men han måtte ta av seg den eine foten, og som krøpling kunne han ikkje drive garden. Garden overlet han til bror sin, og så byrja han sjølv som skomakar. Han var søskenbarnet til mor mi, og mor brukte å reise inn i Solvika og stelle for han av og til. Eg var ofte med henne. Han Solvik var ein underleg skrue. Han var veldig oppteken av å ha sterke klede. Han ville ikkje ha kjøpeklede, men gjekk heller på auksjonar og kjøpte vadmelsbukser og jakker av gamlesorten. Eg minnest ein gong han var så stolt over ei trøye han hadde fått kjøpt; "Denne trøya er høggande som eit lappeler", sa han og var fornøgd med kvaliteten.

Men så vart trøya vekkengd ein stad der motten fekk herje i vadmelet. Skuffelsen var stor då han såg att den holete trøya han hadde hengt frå seg mange månader før.

"Denne trøya er høggande som er hersåld." sa han då. Eit hersåld er eit bord med karmar. I bordplata er der tett i tett med hol. Vi brukte det til å skilje høyfrøa frå småhøyet. Høyfrøa blanda vi i lag med mais, fiskeslo og liknande og gav det til grisen.

Kraftverket

Bygginga av kraftverket sit også godt i minnet. Petrine minnest det var framande folk inne på stova deira då Erstad- og Riksheim-bøndene overdrog fallrettane til kraftverket. Ho minnest korleis dei demde opp elva. Alt måtte fraktast med hest og handemakt. -Eg tenkjer på for eit slit det var å få opp dei tunge røymrøyra til røygata, seier ho.

Blant dei blanke minne frå barndommen var foreiningsmøta i skulehuskjellaren på Ikornnes. Lars Jarnes var den lokale misjonæren "Navnet Jesus blekner aldri," brukte han og kona å syngje, og eg tykte det var uforgløyemeleg vakkert. Lars Jarnes var Afrika-misjonær, utsend av Frelsesarmeen for å misjonere blant zuluane. Når han og andre misjonærar kom på talarferd, var det som ein pust frå den store, underlege verda. Skulehuskjellaren vart også brukt når det var festar i ungdomslaget. Det vart gjerne framført sketsjar og spelstykke. Det var ikkje noko bakrom til omkledding på scena, så dei medverkande hoppa inn og ut av vindauga når det var sceneskifte. Dei bytte om i skulestova i etasjen over.

Jente i kålåkeren

-Eitt av dei kjæraste minne eg har, er bildet av ei ungjente i ein kålåker, fortalde Jens Ekornes i biografien "Jens frå Ekornes" (Luther forlag 1974). Jenta i kålåkeren var Petrine. Korgmakarlærlingen Jens kom syklande frå Stranda og heimover til Ikornnes ein laurdagskveld. Det var vår og hegeduft og still fjord mellom bratte fjell. Midt i idyllen stod 15 år gamle Petrine. Noko penare hadde eg aldri sett.

Jenta hadde lyse, lange krøllar rundt eit blidt ansikt, mintest Jens. Sjølv den tiltakssame framfoten Jens var blyg og ordknapp. Samtalen gjekk i stå i vegkanten. I løpet av dei neste to-tre åra veksle dei knapt eit ord endå så nær kvarandre dei budde.

Ungjenta frå Riksheim tenkte mykje på framtida:

- Eg visste nok ikkje heilt kva eg ville. Men ein ting var klart: Tok eg til på ei utdanning, måtte eg fullføre, for det kosta. -Eg tenkte ei stund på lærarskulen. Men så var det det at lærarar måtte gjere så mykje anna på den tida, blant anna tale i gravferder. Det trudde eg ikkje eg ville kome til å greie. Eg var for blyg til å snakke i forsamlingar, og så var eg sa fæl til å gråte når nokon var død.

-Eg tenkte også på å bli telefondame. Moster mi på Stranda var telefondame, og eg var vikar for henne av og til. Eg arbeidde også på ungdomsheimen i Ålesund. Der var det kjekt å vere. Det var så mange unge der. Men så vart det forloving og giftarmål med Jens, og det avgjorde saka. Det var slik den gongen. Var du gift, skulle du vere heime.

Amerikatur

Sjølv om Petne og Jens vart verande barnlause, vart husmoryrket ei hektisk tid. Jens var utolmodig og hadde mange planar han brann for å realisere. Først tenkte han på å gjere om farsgården til industnjord-bruk med hønseri og potetproduksjon i stor stil. Etter kvart vart det industrien som fekk interessa, og han overlet odelen til broren Leif. Ein ting var han fast bestemt på. Han skulle byggje fabrikk, og fabrikkjen skulle ligge på Ikornnes. Men planane om å starte madrassproduksjon gjekk tregt. Kapitalmangelen hindra han i åra før krigen. Då krigen kom, var det også umogleg å få byggjematerialer. Men så snart krigen var slutt, var Jens og Petrine på plass om bord i ein av dei aller første passasjerbåtane som skulle til USA.

- Jens ville til USA for å lære madrassproduksjon. Ingen av oss kunne engelsk. Men vi reiste i følgje med Torleif Mykland som hadde vore emissær i Vestlandske Indremisjonselskap, Kona hans var søskenbarnet til Jens. Mykland kunne engelsk, for han var ein såkalla Amerika-pastor. Han hadde vore styrar for ein barneheim i Finnmark, men inntusjonen vart brend då tyskarane trekte seg tilbake. Derfor reiste Torleif til Sykkylven. Han ville til Amerika for å prøve å samle inn pengar til gjenoppbygginga av barneheimen.

Det var ei broket forsamling på dei første båtane frå det krigsherja Europa til USA. Om bord i vårt skip var det 300 jødar, mange med hengekrøllar under svarte hattar. Eg såg ungjentene som hadde nummer tatovert på armane etter opphald i dødsleirane. Om bord var det også 200 krigsbruder som kom på i Liverpool og som no skulle til USA for å flytte saman med mennene sine. Eg hugsar enno skogen av barnevogner utanfor lugarane. Dei sigla inn

til New York medan " Welcome home" -bannera vaia dei i møte på kaiene. Heimtransporten av soldatar var enno ikkje slutt. Petrine og Jens vart buande i den norske bydelen i Brooklyn i sju månader, og her kom ein langt med sykkylvsk. Her snakka dei norsk i forretningar og kafear. -Eg vart bra forbina da eg kom inn i ei kyrkje og såg at vår eiga "Sangboken" låg utlagd på benkeradene, fortel ho.

-Vi fekk mange gode venner på denne tida. Seinare kjøpte vi ein bil og køyrde heile vegen over kontinentet frå New York til Seattle. Jens var aktiv. Han arbeidde ei tid i ein madrassfabrikk, og skaffa seg godt oversyn over kva som fanst av teknikkar og maskinelt utstyr. Då Jens kom heim, hadde han gode kontaktar. Og etter kvart greidde han også å reise den kapitalen som skulle til for å få maskinane heim til Ikornnes. Madrassproduksjonen skulle bli starten på den bedrifta som skulle bli landets største møbel-produzent og ei føregangsbedrift nar det gjaldt moderne og rasjonelle metodar. Petrine hadde ansvaret på heimefronten. Elles nytta ho dagane vel. Ho var ei stillferdig eldsjel på farten i sin vesle grå bil, omreisande i hjartelag og omtanke .

- Eg kjem meg mindre ut no etter kvart og synest ikkje at eg kjenner yngre folk like godt som eg gjorde før. Men eg prøver no å følgje med framleis, seier 85-åringen Petrine Ekornes.

Petrine og Jens Ekornes: Frå forloving.stida

Astrid Straumsheim, fødd 1917. bur på Elling-garden på Straumsheim. Ho tek utgangspunkt i kva som har skjedd på garden sidan lyspæra i ytste stabburet vart skrudd inn eitt år etter at ho vart fødd.

Astrid Straumsheim

Ei lyspære av gamleslaget fortel

Av Astrid Straumsheim

Vi skriv no 1995. Då rundar ho 77 år, den gamle lyspæra på ytste stabburet vårt. Ho kom til gards same året som Sykkylven kraftverk kom i gang. Ho spreidde nymotens lys og varme i alle heimar kring om i bygda. OSRAM er varemerket hennar, og ho er lang og slank med ein kvass spiss i tjukkaste enden. Når ho lyser, kan ein telje alle lystrådane i ho. Så av utsjånad er ho noko for seg sjølv. Det må ho så gjerne vere, for ho har då ein høg alder til ei lyspære å vera. I desse fare åra har lyspæra vår lyst på stabburet og vore til glede og gagn for folket på garden. Før det elektriske lyset kom, måtte ein bera med seg talglys eller ei parafinlykt når ein skulle hente ting i mørketida. Såleis vart det eit stort omskifte då elektrisiteten kom. Tenk, berre å skru på ein brytar så fekk ein det bjartaste lyset ein kunne ynskje seg.

Om den gamle lyspæra kunne nemne alt ho har opplevd, så vert det nok ei lang og spanande soge. Og eg let lyspæra fortelje:

Hg kom som sagt til garden i 1918 og var så vidt i bruk i slutten av fyrste verdenskrigen. Yttestabburet er eit rom som har vore matburet og såleis lagringsplass for ymse matslag som til dømes flatbrød, lefse og klining og mjøl av ymse slag som havremjøl, byggmjøl og kveitemjøl. Saltkjøtkjerald og fleskestamp hadde og sin plass her. Det var ingen fryser på garden den tida, så det var salting og tørking som var oppbevaringsmaten for mat som skulle halde seg over lang tid. All mat var avla på garden, men litt om senn kom det fine kveitemjølet og margarinen inn i hushaldet. Sirupspann kom her og, av og til, men sirup var ikkje kvardagsmat.

Astrid
Straumsheim
og lyspæra i
ystestabburet
er om lag like
gamle og
begge har
vore
vitne til store
omskifte.
(Foto: Eldar
Høidal)

I mellomkrigsåra vart matvanane omsnudde litt om senn. og det kom store kveitemjølsekkar. Eg trur dei var 100 kilo tunge. Det stod «Gold Medail» på dei. Dei tomme kveitemjølsekkane vart tekne godt vare på. Dei vart omsyddde til laken og putevar. Ja, eg fekk sjå husmora kome på stabburet i kvitt forkle når ho skulle hente ting som ho trong. Seinare vart sekkane lettare, berre 50 kilo tunge, og lerretet i dei vart av finare kvalitet.

Kvennavatn var det stort sett berre vår og haust i Straumsheimselva. Då gjekk kvenna både natt og dag. Då kom husbonden og henta den kvite lerretsekken som hang over ei stang og var rein og luftig, klar for bruk til å bera det nymalte mjølet frå kvenna. Så kom han inn på buret og tømde mjølet i ei tønne. Og det lukta så godt ei heil stund. Han gjorde mange slike vender når kvenna var i gang. Det nymale grautrnjølet var noko å gle seg til.

Det var svært til gange her vår og haust når det var bakstedagar. Fyrst for å hente mjøl og anna bakstretilfang, og så for å bere attende store flatbrødstablar som skulle vera mat å ta av i travle onnetider eller i lange vintrar. Veslejenta bar så forsiktig dei fire -fem flatbrødleivane ho var beden om å hente til middagsmaten.

Når husmora skulle bake gjærdeig, tok ho gjerne ned mjølet kvelden føreåt så det ikkje skulle vera så kaldt. Det kom elektrisk steikovn på garden, og kveitemjølet vart oftare brukt.

Så kom det krig og ufred til landet, og den gamle

dragekjerna kom ofte i bruk. Margarin var det lite eller ingen ting av dei åra, så kjerna vart henta både tidt og ofte. Ho var ein god tenar når ho fekk svive rundt med nokre liter rjome på alten grader og vips så bar dei hit att ei full smørkrukke og ei nyvaska kjerne, klar til neste gongs bruk.

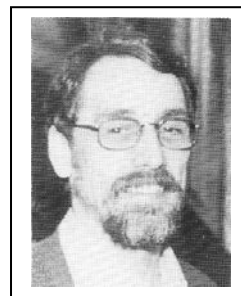
Ja, eg fekk sjå og kjenna lukta av mykje god mat her på ytstestabburet. Om hausten etter slaktetida, var her mat av mange slag. Fyrst kom blodpølsa i eit stort trefat, og pølsa hadde mange fasongar. Det var dei runde pølsene av kretahuva og så dei lange pølsene av botnen og botnabroren. Men den pølsa som hadde ein ekstra fasong, var vingstra som var tynn i eine enden og tjukk i den andre. Smaken var eins på alle. Dei kunne stå seg lenge dersom det var kuldegrader i lufta. Dei kvite talgbotnane lyste opp der dei hang i rekke og rad. Så kom dei berande med mange teinar med ny fjølga mør som det lukta so godt einerøyk av. Ja, brytaren min fekk ofte ei halv om-dreining i slike seinhausttider, og eg lyste opp best eg kunne. Den røykte fleskeskinka, hadde og sin faste plass her. Den var mest brukt til sommarsmat og når det kom gjestar til gards.

No veit eg ikkje kva eg skal kalle maten lenger, men eg trur eg kallar han «tilbodsmat», for det ordet står på alle posar og pakkar som vert boren hit på ytstestabburet. Eg har no overlevd fleire slags bolkar i mitt syttisjuårige liv. Steller dei godt med meg, som dei har gjort til denne tid, så får eg vei enno nokre leveår. Kven veit?

Teikning av Lars Peter Dahle.

Det starta med ei rose... Slik formulerte arkitekten seg då han skulle forklare kva grunntanke han hadde då han teikna den nye hovudkyrkja i Sykkylven. «Sykkylvsrosa» er rik på symbolikk, både i eksteriøret, i interiøret og i utsmykkinga.

Den nye sykkylvskyrkja

Av HELGE BREIVIK

Kyrkje er eit ord som vert brukt på mange måtar. Nokre meiner at ordet er synonymt med sjølve kyrkjehuset. Andre meiner at omgrepet står for personar som har tilknytning til kyrkja. Atter andre meiner at kyrkja, det er dei menneska som er samla til mote eller gudsteneste. Somme vil jamvel hevde at kyrkja, det er presten eller soknerådet det. Alle dei ovannemnde oppfatningane er vel litt rette. Uttrykket kyrkje har fleire tydingar. Utgangspunktet for denne artikkelen er sjølve bygningen. Eg vil av den grunn fyrst presentere huset.

Etter dette vil eg peike litt på dei oppgåver og funksjonar som er praktisk kvardag i nyekyrkja i bygda.

Nyekyrkja

Tindane og toppane i Sykkylven gav i gammal tid kjenning av land, Og hug etter heim for den slitne sjøfarande ferdamannen. På same måten som fjella, hevar den nye soknekyrkja seg, høgreist og monumental, som eit digert landemerke, midt i hjartet av bygda. På same måte som tindane har kyrkja også gjeve, og gjev, retning og mål for menneske. Ho har

Sykkylven kyrkje sommaren 1992, (Foto: Frank Kjøde i

Frå vigslinga av kyrkjekunsten og kyrkjesølv.

skapt identitet og heimekjensle for dei som har vore heime - og dei som har vore heimanfrå, For sokne borna dannar kyrkja den ytre ramma rundt livet. Ho minner oss om skaparverket der ho strekkjer seg lengtande mot himmelen. Huset skaper i stigande grad ei kjensle av tryggleik og trivsel i lokalsamfunnet, og dannar på mange målar den ytre ramma rundt mange menneske i heile kyrkjesoknet. - ja, enda lengre

Dei mektige «kronblada» i kyrkje taket strekkjer seg oppover, og lener seg samstundes innover. Dei verner det spirande frøet, samtidig som dei opnar for det livgivande lyset ovanfrå. Alteret er eit senter i kyrkja. Det er samlingspunkt og utgangspunkt for dei kyrkjelege handlingane. Herifrå skal forkyn-

ning lyde. her skal sokneborna døypast, konfirmerast og vigslast. Her skal dei få sakramenta. Det er senteret, sjølv ankerpunktet som ligg her, og det har arkitekten teke utgangspunkt i. Han har late alterringen si runde form gå att i stadig større sirkalar, heilt bak til dei krumme ytterveggane. Benkane og galleriet har same forma. Dette er ei mektig påminning om at ei kyrkje som har si kraft frå sentrum, straks vert ei misjonerande kyrkje. Altertavla understrekar den same budskapen. Motiva er henta frå to avsnitt i frelseshistoria. Det eine er frå Det Gamle Testamentet, der Gud openberrar seg for Abraham og Sara i Mamres lund. Det andre er frå Det Nye Testamente og bryllaupet i Kana. Dette peikar fram mot det himmelske måltidet.

Bruken av nyekyrkja

Sykkylvs kyrkja er ei typisk arbeidskyrkje. Med det meiner vi at huset høver til mange slags aktivitetar. Dei få åra som har gått sidan kyrkja var ny, viser at mange finn seg til rettes her. Soknerådet poengterer dette ved å understreke momentet i innleiinga til dei nye retningslinene for bruken av bygningen:

Soknerådet uttrykkjer glede over at mange i alle aldersgrupper finn kyrkja som ein god stad å samlast i, både til gudstenester, oppbyggjelege møte og samvær av ymse slag. Soknerådet ynskjer å leggje forholda best mogleg til rette slik at enda fleire finn naturleg tilknytning til Guds hus.

Brukargruppene er mange og behova forskjellige. Religiøse behov og respekt fordel heilage kjem til uttrykk på mange ulike måtar. Bruk av eit kyrkjebygg inneber langt fleire fenomen enn dei synlege arrangementa. Det kan vere personar som har behov for samtale. Eit døme er folk i sorg som føler behov for ein å tale med nokon, eller berre nokon å vere saman med. Hit ungdomsarrangement har si synlege form.

Frå ein salmekonsert i 1992, (Foto: Åge Eikrem)

Karoline Vemøy arbeidde som guide for vegkyrkja i 1994. (Foto: Edel Pernille Ystenes)

Men der finst Og ei usynleg side. Døme på dette kan vere ein ungdom som har falle utanfor, eller tilsynelatande stiller seg utanfor. Det er kanskje vaksenkontakt som er sterkaste behovet. Dette må vi vere vakne for. Den usynlege delen tar svært mykje tid. Men denne sida er og svært givande, fordi ein her får høve til å hjelpe andre menneske. Den enkelte personen er dyrebare for Gud.

Saman om kyrkja

Kvar søndag er det høgmesse. I tillegg kjern mange ekstraordinære gudstenester som til dømes skuleav-slutnmgar, fredsgudstenester, internasjonale gudstenester og liknande. Kvart år vert det om lag 60 gravferder frå sykkylvskyrkja Songkor øver jamt Her er eit mangfald av konsertar og møte. Kyrkjekjella-ren er veleigna til ulike samlingar, frå dei store med fulle hus, til småmøte, styremøte og liknande. Til eldrefestar dekkar vi gjeme bord til 250 personar Andre samkomer samlar kanskje berre ei handfull menneske.

Mellom femten- og tjue tusen personar vitjar kyrkja var kvart år. Det er verkeleg blitt eit samlingshus som oppfyller mottoet frå då kyrkja var heilt ny: *Saman om kyrkja*.

Institusjonen

Kyrkja som institusjon er bygd av «levande steinar», som det heiter i salmen Desse byggsteinane er alle medlemmene, alle døypte, Derfor er kyrkja ein stor og mangfaldig masse Ein slik institusjon krev naturleg nok ei leiing og eit Styringssystem. Her har kyrkja på ein måte to instansar som utfyller kvarandre. På den eine sida har vi embetet, med prest, prost og biskop. Dei tek vare på hyrdeoppgåva Dei leier gudstenestelivet, og dei har læreansvar. På den an

dre sida har vi rådsstrukturen ved sokneråd, bispedømmeråd og kyrkjeråd. Soknerådet har eit svært vidt ansvarsområde. I kyrkjeordningslova sin paragraf 23 heiter det:

"Menighetsrådet skal ha sin oppmerksomhet hen-vendt på å som lam gjøre» for å vekke og nære det kristelige liv i menigheten. særlig at Guds ord kan bli rikelig forkynt, syke og døende betjent med det, ungdommen somlet om gode formål og legemlig og åndelig nød avhjulpet. Menighetsrådet utfører dessuten de gjøremål som til enhver tid er pålagt ved lov og vedtak av Kongen eller den han gir fullmakt. Det skaffer tilveie de opplysninger og gir de uttalelser som vedkommende kirkelige myndigheter krever. "

Soknerådet har med andre ord eit svært vidt arbeidsfelt. Det skal ta stilling i mange, ofte heilt ulike saker og spørsmål. Gudsteneste og arrangementsplan, sjå til at "Guds ord kan bli rikelig forkynt", og leggje til rette for diakoni, undervisning, økonomiforvaltning og kyrkjegardsforvaltning. Løn- og arbeidsgivarspørsmål skal også handterast. Sidan arbeidsoppgåvene er så mangfaldige, vert også gjerninga utfordrande og interessant.

Kontora til Sykkylven sokneråd er plasserte i den nye kyrkja. På ein fin måte får vi her kombinert det åndelege og det praktiske i kvardagen. Samstundes som har vi fått ein god arbeidsreisekap. Kontoravdelinga har vist seg å vere ein ynda møtestad for dei mange som arbeider i ulike arbeidslag i kyrkjelyden.

f Foto: Edel Pernille Ystenes)

125 år med samanhengande forretningsdrift i same familie er ikkje kvardagskost. Midt i sentrum av Aure ligg ei av dei eldste handelsbedriftene på Sunnmøre; B.S. Aure A/S. Innehavarane sjølve meiner at handelshuset sitt lange liv mellom anna skuldast at dei alltid har kome seg opp tidleg om morgonen, og at dei har prøvd å halde det reint framfor dørene. Dette er vel ein annan måte å gje uttrykk for at dei støtt har stått til teneste for kundane sine. Eldar Høidal er historikar og gir i år ut 125 års-soga til B.S. Aure A/S.

Eldar Høidal.

B.S. Aure A/S 125 dr:

Frå krambu til faghandel

AV ELДАР HØIDAL

Den eldste handelsbedrifta i Sykkylven rundar i år 125 år. Det var i 1870 at Severin K. Tynes byrja å handle med skreddarvarer. Han hadde teke over den vesle Karlplassen på Tynes etter far sin, men plassen gav knapt nok ievaveg for han og kona, ho Ane. Severin auka på inntektene ved å reise rundt som skreddar og ved å selje varer som låg til skreddaryr-ket. Han bytte også produkt med bøndene Jordbruks-

varene selde han vidare til handelsmenn i Ålesund Severin var ein allsidig kar. Han var mellom anna flink å spele klarinett. Det vert fortalt at han sommaren 1875 hadde spelt i sju bryllaup. Severin gjekk til den lokale banken med dei ti spesidalarane han hadde fått for spelinga. Hynen ville prøve å få låne noko meir slik at han kunne etablere fast handel i Preste-stova på Aure, der han og Ane då budde. Men bank-

Aure sett frå sjøsida midt i 30-åra. På kaia var det møbelfabrikk. Både Vestlandske og Klocks Lenestolfabrikk heldt til her fram til Aurebrannen i 1939. Trehuset inne på land ved kaia, er sjøbua til B.S. Aure & Søn. Dette bygget var mellom anna lager for forretninga. Bak sjøbua skimtar vi taket til forretningsbygget.

sjefen våga ikkje å satse på unge Severin, som ikkje kunne stille noko fast pant for lånet. Severin gav seg ikkje med dette avslaget. Noko seinare reiste han til Bergen og tok kontakt med handelsmannen Anders Olsen. Olsen kom frå Ålesund og hadde tidlegare selt varer til onkelen til Severin, han Lars, som hadde drive handel i Syvergarden på Tynes. Arnold Olsen fekk tillit til ungguten og sende med han 25 tønner korn og nokre andre varer som han kunne starte handel i Sykkylven med.

Frå Haubukta til kaia

Ane og Severin tok til med handel i Prestestova i 1878, og dei hadde då skifta etternamn frå Tynes til Aure, slik det var vanleg den gongen når ein flytte til ein ny stad. Prestestova låg om lag der som Fredriksen-huset (Brukskunst) står i dag. Namnet fekk stova fordi presten brukte å overnatte der dei helgene han var i Sykkylven og heldt gudsteneste.

Det var ikkje noko stort utval i forretninga dei første åra. Det var for det meste livsviktige varer som m.a. korn og mjøl, men også tobakk, tjøre, salt, såleler og kjøpebrød. Mykje av dette hadde folk tidlegare handla i Ålesund. Severin vart mellommannen mellom gardbrukarane og pengemarknaden. Det var vanleg at bøndene gjorde opp for seg med naturalia. Det kunne vere skinn eller ved. Severin førte dette vidare til Ålesund og fekk pengar for det der.

Ferdsla mellom bygdelaga skjedde i stor mon sjøvegen. Severin hadde lenge handla med dei som budde på andre sida av fjorden. Før han flytte til Aure, hadde han kjøpt eple frå gardbrukarar på Emleim og Glomset. Frukta selde han vidare på turane sine her i bygda. Frå 1858 hadde det vore fast dampskips-samband på Storfjorden. Frå 1880 vart Severin ekspeditør for rutebåten. To år etter voks bedrifta ut av Prestestova. Ane og Severin bygde seg då hus ved Bryggjebakken. ikkje langt frå kyrkja, men det vart i lengda tungvint å bu så langt frå dampskipsstoppestaden for ekspeditøren og kona. I 1885 fekk dei hus i Haubukta Først budde dei i den store låna som seinare vart Hotel Søndmøre. Like etter kjøpte han huset til Petter O. Eidem. Det låg heilt nede ved sjøen i Haubukta.

No meinte nok Severin at han hadde funne ein varig tilhaldsstad for handelsdrifta si. Men så vart det bygd kai på Aure. Det var i 1894 at nokre driftige karar gjekk saman om å byggje kaia og føre opp kaihus. Severin heldt til inne i Haubukta heilt fram til 1898. Då bygde han forretnings- og bustadhus like ved kaihuset, på same staden som B.S. Aure A/S har forretningsbygg den dag i dag.

Bastian Aure og son.

Verksemda har ikkje fått namn etter grunnleggaren, men etter sonen hans. Bastian Severinsen Aure. Bastian, som vart fødd i 1878, byrja å arbeide i landhandelen i 1896. og han tok over ansvaret for forretninga frå 1902. Faren heldt fram som ekspeditør, og det

var den nemninga han gjekk under i likningsbøkene. Medan Bastian dreiv vart forretningsgrunnlaget ein del utvida. Han tok stadig opp nye varer som bygdefolket lærte å kjenne og som dei etter kvart ikkje greidde seg utan. Det var ikkje berre kaffi og tobakk, men også produkt som gjorde hushaldet lettare og matvarer som sikra variasjon i den daglege kosten. Bygda hadde opna seg mot omverda. Frå Sykkylven for det menneske, både til byar her i landet og til fjerne land. Nokre av dei kom attende med nye vanar. Nye signal kom også med aviser og postsendingar. Det var vanleg desse åra at dei som hadde store bustadhus, gav rom til ålesundsfolk sommarmånadene. Byfolket spurde nok også etter nye varer, og førde inn nye skikkar.

Grunnlegga/ane av firmaet, Ane og Severin Aure. Ane døydde i 1941. 96 år gammal.

Vareutvalet i forretninga til Bastian og kona Lina, var svært allsidig. Tida før andre verdskrigen var stormstida til dei såkalla assorterte landhandlane. Det var ikkje mange spesialforretningar på Aure den gongen. Men på bua til Preststovfolket fann ein det meste. Her hang koppar og kar nedfrå taket, her var det mjøl og sagogryn og erter i skuffer under disken. Bak i buda, i hyller og skap var det klede, såpe, papir, dukar og tobakk. Og i lageret var det tjære, tran, smøreolje og formjøl og mykje meir. Varene var ikkje ferdig emballerte. Alt måtte vegast opp og porsjonerast ut i poser og spann. Del var ei tid for kontakt mellom handelsmannen og kundane hans. I krambua vart det utveksla nytt om det som gjekk føre seg i den oversiktlege bygda. Det var ikkje mange hendingar som gjekk handelsfolket hus forbi.

Opningstidene var fleksible. Det måtte vere ope når bøndene kom ned til kaia med mjølkespanna tidleg om morgonen. Og ei kunne ikkje stenge når mjølkebåten hadde vore attende med tomspann seint på ettermiddagen. Når bøndene var nede i gata i slikt ærend, var dei også gjerne innom bua og handla litt i same slengen

I den lokale handelsnæringa var det mange som hadde kome til. for så å forsvinne etter nokre få år.

Preststovfolket, som dei var kalla på folkemunne, heldt fram med handelen. Ein grunn til at dei heldt fram også i vanskelege år, var at dei var påpasselege md å ta inn nye artiklar som etter kvart kom til. Då dei første bilane kom til bygda, ville Bastian vere med på det også. Han førte opp ei drivstoffpumpe på utsida av butikken og fekk salet av bensin og smøreolje for Norske Shell. Seinare tok han opp salet av støypegods. Han hadde monopol på produkta til Ulefoss Jernverk. Bastian hadde lager av støypegods fram til brannen i 1939. Bastian dreiv ei tid som grossist av f ormjøl. Han hadde agenturet for firmaet Johan R. Rogge i Bergen og ekspederte varer til både Sunnmøre og Romsdal. Dei siste ti åra Bastian levde, var det helst dette han dreiv med. Sonen, Selmer, hadde kome med i firmaet frå 1932, og det var han som fekk ansvaret for den daglege butikkdrifta. Selmer, som var fødd i 1903, hadde gått ein lang veg for å førebu seg til å ta over familiebedrifta. Han hadde gått på handelsgymnas i Bergen og tok eksamen i 1924. Etter det var han tre år på kontoret til konfeksjonsfabrikanten Ole T. Lied, før han på vegne av Lied styrte eit konfeksjonsutsal i Bergen. I 1928 tok Selmer over utsalet og dreiv det for eiga rekning fram til 1932. Då ønskte Bastian hjelp av sonen i forretninga i Sykkylven, og firmanamnet vart frå same året endra til B.S. Aure & Son.

Forgreiningar

Selmer gjekk inn i arbeidet med sterkt engasjement. Han måtte ta over meir og meir av dei daglege gjere-måla etter at faren vart alvorleg sjuk og arbeidskreftene minka. Bastian døydde i 1943. berre 64 år gammal. Selmer hadde gjennom mange år god hjelp i forretninga og i hushaldet av søstra Signe. Dei to var sentrale under oppattbygginga av forretninga etter at huset deira strauk med under Aurebrannen i 1939. Kassabøkene

viser at det ikkje var nemnande opphald i forret-ningsdrifta etter brannen. Få dagar etter at det hadde slutta å ryke i ruinhaugene, hadde Signe og Selmer fått opp eit skur der dei heldt fram med handelen. Forsikringssummen korn godt med. Tidleg under krigen reiste dei sa eit murhus i tre høgder på same tomte som trehuset frå 1898 hadde stått. I dette nye murhuset greidde dei å halde oppe samanhengande forretningsdrift i dei fem vareknappe krigsåra.

Det var rasjonering på dei fleste varene både under krigen og dei første etterkrigsåra. Mange vil hugse rasjoneringskorta som handelsdepartementet ved Forsyningsdirektoratet delte ut frå 1945 og fram til midten av femtiåra. Om ein skulle ha smør, sukker, sko eller andre forbruksvarer, måtte ein levere slike merkelapper til ekspeditørane i butikken. Nokre av merka vart nok lite brukte, for handelsmannen greidde ikkje alltid å skaffe fram varene.

Men Selmer Aure hadde trass i vanskane ein god omsetnadsauke i etterkrigsåra. Firmaet hadde lenge omsett jordbruksprodukt. Det nye var at B.S. Aure & Søn tok imot livdyr til slakting. Kjøtet vart stelt og selt vidare i eigen slaktebutikk. Det var Jan Heimstad som tok seg av denne drifta. Det vart bygd eige slakteri på firmaet sin eigedom i Haubukta, tett ved sida av det som då heitte Klocksfabnkken Slaktehuset var kombinert slakteri og lagerbygg. Slakteutsalet var i nedste del av forretningsbygget på Aure. Det var fredagane og laurdagane som var dei store handledagane. Då fekk butikkjenta hjelp av slaktar Jan til å hente fram og partere dei kjøtstykkane kundane ville ha. Eller dei skar opp pølser og skinkeskiver til pålegg. Alt kjøtet som vart selt, var ferskt. Slakteridrifta heldt fram til 1962. Då vart det vanskeleg å konkurrere for eit lite slakteri, for då kom frysediskane. Det førte til at kjøtet kunne oppbevarast i butikkane over lengre tid, og alle kolonial-butikkar kunne ta opp sal av ferskt kjøt. Dei knytte gjer-

*Intenør frå den kombi-
nerte jarnvare og
sportsbutikken om lag
1970. I dette lokalet er
det i dag bakarutsal.
Foto: PP Lyshol.*

B.S. Aure A/S har sett sitt sterke preg på sentrumbiletet i dette hundreåret. I 1977 kjøpte firmaet del gamle Handelslags bygg et og innreidde lokala til jarnvare-butikk. Frå 1981 til 1990 dreiv dei også hotellet. Foto frå 1981. (Foto: Jon Hole.

ne kontaktar med storleverandørar som kunne tilby gunstige leveringsvilkår.

I nokre år etter krigen dreiv handelsfirmaet også eige konfeksjonsutsal. Det låg midt i forretningsbygget, mellom kjøtbutikken og landhandelen. Men konfeksjonsforretninga vart lagt ned etter nokre år.

Eit sentralt trekk i varehandelen i bygdene frå femti og sekstiåra, er framveksten av spesialforretningar. Folk fekk meir pengar mellom hendene og meir fritid. Dette førte til at varehandelen auka, også når det galdt slike produkt som tidlegare vart sett på som luksusartiklar. Her er eit døme: I dei lokala som idag hyser bakar Moritz Soltvedt si forretning, hadde B.S. Aure i desember 1966 eigen julebutikk, der det mellom anna vart selt julepynt og leiker. Hyllene i gåvebutikken vart heilt tomme i løpet av ein hektisk førjulshandel.

Frå midten av sekstiåra vart det fart i husbygginga i Sykkylven. Det kom nye bustadfelt, mellom andre stader på Høgebøane. Byggeaktiviteten gav ei salsauke for jam vareartiklane i landhandelen. Etteråt forretningsbygget var utvida i 1966 og 1967. kunne firmaet opne kombinert sports- og jamvareavdeling. Det var fjerde generasjon i handelsfirmaet. Bjørn og Svein Aure, som fekk i oppgåve å utvikle denne delen av forretningsdrifta. Dei gjorde grundig arbeid og sette seg inn i dei nye metodane for profilering av butikken og presentasjon av varene. I den gamle landhandelen hadde betjeninga henta fram alt kundane skulle ha. I dei nye forretningane vart varene stilt opp i reolar slik at kundane sjølve kunne studere produkta og kanskje bli ekstra freista av dei.

Etter at jarnvare- og sportsartiklane vart skilde ut frå landhandelen, fekk også kjøkkenutstyret si eiga avdeling. Då hyra den tidlegare assorterte landhandelen å likne ei rein kolonialforretning. Dette var situasjonen i 1968 då firmaet vart omskipa til aksjeselskap og fekk namnet B.S. Aure A/S.

Sport og jernvare

Miljøet kring handelsbedrifta i Aure sentrum hadde endra seg sterkt frå hundreårskiftet. Men då bedrifta feira hundreårsjubileum i 1970 var handelsfamilien framleis midt i hjartet av tettstaden, for fram til 1973 var kaia på Aure enno stoppestad for ferja som gjekk til Magerholm. Det kunne vere lange bilkøar framfor ferjeavgangane. I påsketrafikken strekte bilrekka seg heilt frå kaia, forbi forretningshuset Til B.S. Aure og opp til Klokkehaugen. Likevel var mange handelsfolk på Aure skeptiske då det vart aktuelt å flytte ferjekaia til Aursneset. Dei var redde det ville redusere handelen. Men det skjedde ikkje. Eit mindre kaotisk sentrumsmiljø verka heller fremjande på kjøpelysta, såg det ut til. Nokre var også glade for at gjennomfarts vegen midt i åttiåra vart lagt utanfor sentrumskjernen. Utviklinga for tettstaden Aure kan etter dette samanfattast slik: Frå å vere eit knutepunkt ved fjorden har Aure blitt ein tettstad ved gjennomfartsvegen.

I 1977 byrja brørne Bjørn og Svein Aure daglegvarehandel i Hundeidvik. Dei tok då over landhandelen etter ein kjøpmann som hadde gått konkurs. I 1979 bygde dei ny butikk ved Kursetskiftet. Bygget gav etter kvart rom både til post, bank og frisør og var eit kjærkome tiltak for dette lokalsamfunnet. Butikken vart selt til andre i 1986. To år seinare valde Svein Aure å avvikle også kolonialforretninga på Aure. Han ville heller konsentrere seg fullt og heilt om sportsbutikken. Frå 1988 har B.S. Aure A/S hatt to avdelingar; jarnvare og sport. Frå same året etablerte dei eit eigeidomsselskap. Ved sida av forretningsbygget sør for kaivegen eigde dei også det tidlegare Handelslagsbygget. Det vart kjøpt i 1977, og har sidan gjeve plass til jarnvareforretninga. Den tredje delen i eigeidomsselskapet er den tidlegare Klocksfabrikken, som dei kjøpte i 1975.

I den historiske litteraturen har det som ottast blitt halde fram at det var liten sosial skilnad på landsbygda på Vestlandet. Paul Davik går kritisk inn på dette synet i denne studien som er henta frå hovudoppgåva hans i historie: Sosiale og økonomiske endringar i Sykkylven kommune 1875-1910.

Paul Davik.

Husmenn og gardbrukarar

Om sosial ulikskap i Sykkylven i slutten av 1800-åra.

Av PAUL DAVIK

Husmannsstellet på 17-1800 talet var ein naturleg del av sjølvbergingsjordbruket. Opprettinga av husmannsplassar tente eit dobbelt formal. Det gjorde det mogleg for nye ektefolk, som ikkje fekk overta eit bruk å skaffe seg ein plass å bu på der dei kunne ha eit visst utkome. Samtidig gav det eit tilskot til den arbeidshjelpa som trongst på hovudbruket.

Husmennene sitt forhold til bonden vart prøvd regulert ved forordninga av 29. april 1752. Perioden 1750-1850 var ei oppblomstningstid for husmannsvesenet. (Simon Skappel: Om husmandsvæsenet i Norge. 1922. s. 111) Vanskelege forhold for husmennene i 1780-åra førte til ei ny forordning 29. juni 1792. I 1840-åra vart det hard konkurranse om plassane, meir arbeidsplikt og skjerpa vilkår i det heile. Dette var ein medverkande årsak til opprettinga av Husmannskommisjonen av 1850. Ein kommisjon som påla ordførar, lensmann og prest å innhente opplysningar om forholda til husmennene. Dette arbeidet førte fram mot Husmannslova av 29. sept. 1851. som skulle rette opp ulike skeivheiter for husmanns-klassa. Husmannsvesenet kulminerte mellom 1845 og 1865, men utviklinga var ulik frå distrikt til distrikt. Det heldt seg såleis og auka jamvel for Romsdals Amt og Nord-Noreg fram til 1875. (Hans Try: Cappelens Norgeshistorie 1979 bd. 11. s. 346)

Husmannsvesenet tok mange former, forholda vanerte frå distrikt til distrikt. På Vestlandet dominerte bygselhusmannen. Karakteristisk for bygselhusmannen var at han hadde lita arbeidsplikt, betalte festesum og årleg avgift som leiglendingane. Han hadde feste på livstid og åtte sjølv husa han bodde i. Skappel meiner at denne kategorien husmenn sosialt måtte rangerast høgast innanfor husmannsgmmpa. Denne påstanden vil eg ikkje bestride, men Skappel går også vidare i si framstilling. «Derfor hører man ogsaa baade fra ældre og nyere tid om at paa Vestlandet og i lignende distrikter hvor systemet med bygselhusmand var frem herskende, der var stands-

forskjellen mellom gardbrukar og husmand liten. Hertil bidrog da forøvrig den omstændighed, at gard-brukerne i slike distrikter gennemgaaende selv hadde nokså smaa bruk, forskjellen mellem de to parters sociale nivaa maatte alene dengjennem bli mindre iøienfaldende end hvor gaardene var større.» (Skappel 1922, s. 158) «Bonden hadde i regelen noe mer å rutte med enn husmannen, men ikke mye mer». skreiv I. Semmingsen om Vestlandet. (Ingrid Semmingsen: Husmannsminner. 1960, s. 97) Dette er påstandar som eg vil drøfte,

Først vil eg likevel klarleggje utviklinga av talet på husmenn slik eg har gjort det innanfor gardbrukar-guppa. På den måten kan eg kanskje finne fram til interessante trekk som kan forklare viktige sider ved den sosiale utviklinga i den perioden eg arbeider med.

Viktig er her å klargjere kva ein legg i det å vere husmann. Den formelle juridiske definisjonen er grei, Ein husmann var ein person som brukte eit stykke jord som ikkje var matrikulert. Dette var utgangspunktet for teljarane ved folketeljingane.

I folketeljingane 1865 og 1875 vart det brukt ulike nemningar for denne gruppa. Ein teljar brukte både nemninga «Pladsemand. Lejlending», «Pladsemand »

Tabell 3.12

Utviklinga av Husmanns gruppa i Sykkylven 1801-1910.
(NOS. Folketeljingane)

År	1801	1815	1825	1835	1845
Antal	19+3*	22	36	35+2*48+11*	

År	1855	1865	1875	1890	1900	1910
Antal	84+7*	92+3*	87	56	42	8

* Husmenn uten jord.

og «Husmand». Dei ulike føringane kjem mellom anna av at den vanlege nemninga for husmann i dette distriktet var «Plassmann» (Lensmannsmeldinga 1876-80) medan den offisielle klassifiseringa altså var «Husmann». Dessutan fungerte husmannsordninga mykje på same milten som leiglendingensordninga. Leiglendingensbruka kunne vere små jfr. tabell 3.7. Av festesetlane går det fram at husmennene som leiglendingane måtte betale ein festesum når dei overtok plassen. Husmannen sat, som leiglendingane, på livstid, og arbeidsplikta var avgrensa. (Pantebøker Nordre Sunnmøre Sørenskriveri, 1876-72 og 1872-75. Festesedler 1871-75) På denne måten kunne det vere lett for teljarane å ta feil.

Ved å samanlikne fleire kjelder med folketeljinga i 1875 fann eg at fire av fem teljarar heldt seg til den formelle klassifiseringa av husmenn. Der teljaren deri mot har brukt ulike nemningar, har teljaren i 12 av 21 tilfelle brukt «Pladsemand» på skyldsette hruk. På den måten vil talet på husmenn iallfall i Sykkylven ved folketeljinga i 1875, vere litt høgare enn dei verkelege.

A. Th. Kiær skreiv i ein kommentar til tala for yrkesfordelinga ved folketeljinga 1855 at tala for «erhvervs-klassifikation» ved denne folketeljinga er summariske og tildels ufullstendige. Opplysningane for 1865 og seinare er derimot meir pålitelege. (A, Kjår: Det norske folks hovederhverv 1801 samt 1865-1900. Statsøkonomisk tidsskrift 1904, s. 264-279)

Med desse atterhalda kan ein lese ut av tabell 3.12 følgjande opplysningar. Talet på husmannsplassar hadde ein sterk auke i perioden 1845-1865. I 1865 var talet på husmannsplassar hogst, med 95 husmannsplassar. Dette var også typisk for landet elles. I 1875 var der framleis 87 husmannsplassar i bygda.

Til saman utgjorde husmenn med hushald i 1875 343 personar, dette er 16,9 % av folket i Sykkylven. På landsbygda i Noreg utgjorde husmannsgruppa 15 %. (LN. Monn: Statistiske Meddelelser om Husmandsklassens Betydning i Samfundet og om Husmændenes økonomiske stilling. Norsk retstidende 1880, s. 2) Først etter hundreåret vart denne ordninga avvikla.

Den sterke auken i talet på husmannsplassar i perioden 1835-1865 må sjåast i samanheng med utviklinga av folketallet i same tidsrommet. Ein sterk folkeauke førte som tidlegare nemnt til press på ressursane. Folk i bygda prøvde å livnære seg på ulike måtar. Ein del fekk tildelt ein plass og skalla seg utkome på den måten. Det kunne vere ein eldre plass som dei overtok, eller eit område som dei rydda (Lensmannsmelding 1876-80) Andre flytta ut til kysten, der det var mogleg å få arbeid i dei rike fiskeria.

Atle Døssland har skrive ein artikkel om utviklinga av husmannsvesenet i Volda og på Sunnmøre. Han hevda at det var ei ulik utvikling av husmannsvesenet i ytre strok på Sunnmøre samanlikna med midtre og indre strok. Ytre strok, som var sterkast knytt til fiskeri, hadde flest husmenn i førstedelen av hundreåret. I løpet av hundreåret endra biletet seg. «Frå å vere eit typisk trekk i ytre strok, finn vi i aukande grad husmannsplassar i midtre og indre strok.» I ytre strok såg husmannsskipnaden ut

til å verte meir avleggs. Ein viktig grunn til det er at tidlegare plassar vart skuldsette som sjølvstendige bruk. (Atle Døssland: Husmannsvesenet i Volda og på Sunnmøre, Voldaminne 1985. s. 24/25)

Ut frå tabell 3.12 ser ein at Sykkylven hadde den same tendensen i utviklinga som midtre og indre strok. Husmannsordninga heldt seg relativt lenge, og først etter hundreårsskiftet vart den avvikla.

Av tabell 3.9 s. 60 (Tidlegare kapittel i hovudoppgåva red. anm.) ser ein at 63 bruk av 251 var bruk med skuld under 1/2 spd. Det er grunn til å tru at desse små bruka i stor utstrekning var tidlegare plassar, lensmannen skreiv i si femårsmelding for perioden 1881 -85 følgjande: «Når saa Pladsen efter mange Aars Forløb er helt opbrudt og kommen i god Stand, bliver den som oftest skyldsæt, og Eftennanden, for det meste en af Opbyrderens Sønn, maa da bygsle paanyt og betaler Endel af Hovedgaardens Skatter og Af gifter.» (Lensmannsmelding 1881 -85) Frå perioden 1886-90 heitte det «- Når en Plads er opdyrket bliver den saagodtsom uden Undtagelse skyldsæt af Eierne, dog i Alminneleghed først når den første Bygslers er død-». (Lensmannsmelding 1886-90)

Formelt sett vart dermed husmannen gardbrukar, sjølv om han levde på plassen som før. Ein får derfor behov for å utvide definisjonen av «Husmann» til også å gjelde denne gruppa. I det daglege brukte ein som tidlegare nemnt «plass» og «plassingar» om denne gruppa omgrepet husmannsplassar og husmenn var mest ikkje brukt. Om plassen vart skuldsett eller ikkje, hadde mindre å seie. Heller ikkje i originalistene i folketeljingane frå 1875 og 1891 skilde ein klart mellom plassemenn og sjølveigarar. (Arnliot Løseth: Nordvestlandet egalitært eller stratifisert I Martinsen / Winge: Bygdesamfunnet - en sammensatt helhet, 1991. s. 152) Han ser det også på namnebruken. Han er lik anten det gjaldt skuldsette plassar eller ikkje. Namnegrupper som Hagen. Reiten (åker) og Teigen går igjen. Delte er namnegrupper som tyder på at plassen vart bygsla på dyrkamark. Andre namn er Bakken, Haugen og Myra, Ei stor gruppe er knytt til personar som dreiv dei: Jetmund-, Bendik-, Peter-, Bånds-, Elling- og Nilsplads. Mange av dei sistnemnde var i 1875 skuldsette plassar. Enkelte av plassane har rosande namn som Fredly og fagerheim, andre er knytt til ironi og sosial nedvurdering som Einane, Tueplads og Rabben. Det var også plassar som tydde på nydyrking som til dømes Nymarka. Nybø og Ny gjerdet (Folketeljinga. 1875)

Eit karakteristisk skilje i dette distriktet på slutten av 1800-talet mellom gardbrukargruppa og plassingane var at dei første hadde hest og dei sistnemnte ikkje. (Løseth. 1991, S. 152) Av 150 registrerte plassar med skuld under 1/2 spd (jfr. tabell 3.7 s. 60) og med husmannsplassane var det i Sykkylven i 1875 tre leiglendingarbruk og tre husmannsplassar som var registrerte med hest i 1875, Av 188 bruk med skuld over 1 spd. var det tre bruk der det ikkje var registrert hest. (Folketeljinga 1875)

Ein ser altså her tydelege skilnader mellom desse gruppene på dette feltet. Ein kan også finne andre døme på at det går eit klart skilje mellom på den eine sida gardbrukargruppa og på den andre sida plassingane.

Vi har tidlegare sett på skilnader mellom gardbrukar-gruppene når det gjeld skattlegging. Medan det vart skrive ut skatt på 169 personar av gardbrukargruppa, var det ingen av plassingane som betalte skatt. (Likningsproto-koll 1874-1883)

Vidare viste folketeljinga i 1875 at det gjennomsnittlege talet på hushaldsmedlemmer for gardbrukargruppa var sju medlemmar jfr.tab. 3.11 s. 63, medan plassingane hadde fire. Mest ingen i denne gruppa hadde tenarar. (Folketeljinga 1875)

Det kan i samband med det vere interessant å sjå nærare på ulikskapar mellom dei ulike gruppene når det gjeld produksjon. Eg vil først sjå på åkerproduksjonen.

Tabell 3.13

Utsånad målt i tønner for korn og poteter for Plassane og Gardbrukargruppa, (Folketeljinga 1875)

Grupper	Bygg	Blandakorn	Havre	Poteter
Plassane		78.48	160.58	207.94
Gardbrukarar	26.76	524.50	793.75	609.00

Plassar er også matrikulerte bruk med ei skuld under 1/2 spd. Gardbrukargruppa dei med bruk over 1/2 spd.

Tabell 3.14

Avling malt i tønner for dei ulike kornslaga og poteter for Plassane og Gardbrukargruppa. (Folketeljinga 1875)

	Bygg	Blandakorn	Havre	Poteter
Follltal	7	6	6	8
Plassane		392.40	802.90	1455.58
Gardbrukarar	160.56	2622.50	3968.75	426300
Samla				
Kormn.:	7947.11	Potetm.:		5718.58

Her har eg rekna gjennomsnittlege follltal. Ein kan rekne med at follltala var ulike mellom dei ulike gruppene. Det er sannsynleg at plassingane, som ofte fekk tildelt eit stykke i utkanten av hovudbruket, ikkje fekk dei mest fruktbare områda. Dette er ein faktor ein må ta med Skilnaden vert derfor i praksis større. Tala ein no er komen fram til er likevel vanskelege å samanlikne. Dei ulike slaga har både ulik vekt og næringsverdi.

Kare Lunden har brukt ein metode for å rekne ut jordbruksproduksjonen til kcal per person per dag. (Kåre Lunden: Potetdyrkinga og den raskare folketalsvoksteren i Noreg frå 1815. Historisk Tidsskrift 1975) På den måten vert det lettare å samanlikne tala mellom dei ulike gruppene. Eg har brukt same metoden. Dette har ført til følgjande resultat

Tabell 3.15

Åkerproduksjon til hovudgruppene i jordbruket målt i kcal per. person og per. dag i 1875.

Plassemenn: 1629,07

Gardbrukarar.:..... 3602,95

Her ser ei n tydeleg skilnad mellom desse gruppene. Plassane sin produksjon i høve til gardbrukargruppa utgjer 45,2 %, Då desse tala representerer produksjon per. individ, tilseier det at produksjonen på plassane var endå lågare enn tabellen viser. Ser ein på åkerproduksjonen på det som vart klassifisert som husmenn i 1875, er åkerproduksjonen då 1355 kcal per person per dag. Dette utgjer 40 % av produksjonen til sjølv eigargruppa.

Dette viser også at utvidinga av klassifiseringa frå husmann til plassemann ikkje fører til store endringar.

Eg har ikkje gått grundig inn på tilsvarande utrekning når det gjeld husdyrhald. Ein finn likevel store skilnader også på dette området, På plassane var det såleis i gjennomsnitt tre storfe, medan det i gardbrukargruppa var 11 storfe. (Folketeljinga 1875) På landsbasis var her tala 2,1 og 6,7. (Monn. s. 15)

Produksjonen i jordbruket var likevel ikkje den einaste inntektskjelda til folket på denne tida. Fiskeriet spelte også ei viktig rolle. Den offisielle statistikken på dette området er mangelfull. (A. E. Christensen: Sjøbruksstudier i lokalhistonen, Heimen nr. 3.1971, s. 337/338) Det er derfor vanskeleg å gå i detalj om dette spørsmålet. Ein kan likevel stille seg spørsmålet om fisket hadde ein utjamnande effekt. For Vestlandet har det vore vanleg å tillegge fisket ein slik effekt.

Undersøkingar den siste tida har vist at fisket kanskje ikkje hadde ein slik funksjon. Arnljot Løseth har i sitt arbeid om Sund Tinglag i nabofogderiet Romsdal konkludert med at fisket ikkje verka utjamnande. «Det auka tvert imot den økonomiske skilnaden mellom gardbrukar og plassemann.» (Arnljot Løseth: Fiskeri, bonde og husmann på Romsdalskysten, heimen nr 1 1987, s. 33) Dei investeringane som var naudsente i båt og fiskereiskap var først og fremst gjort av gardbrukargruppa. På den måten følgde ulikskapen med ut på havet. I Ørskog sokn, som var nabosokn til Sykkylven, var eit notbruk til sals så seint som 1903. Dette førte til at«- no kom turen til dei jordlausa som budde i og kring Sjøholt». No kunne også strandsitjarar og husmenn kjøpe seg sjøbruk, Dette fordi bøndene kring på gardane hadde partar i dei andre notlaga og såleis ikkje var interessert. (G. Kjølås: Ørskog gjennom tidene Ålesund 1964) Dette viser at det trongst kapital og innsats til ei slik investering. I første omgang var det dei som hadde gard, og kunne reise kapital, som kunne kjøpe seg sjøutstyr Seinare kunne eventuelt turen kome til plassingane.

Utfrå desse kjeldene er det likevel vanskeleg å kome med nokon sikker konklusjon om korleis fisket verka på dei sosiale tilhøva i Sykkylven.

Korleis oppfatta så folk skilnaden mellom gardbrukar gruppa og husmenn. Løseth meiner at kjelder og littera-

*Skilnaden mellom
gardbrukaren og husman-
nen var ikkje så liten som
det tidlegare har vore hevda,
meiner forfattaren, Biletet
viser småbruket Heggebakk
på Velle,
(Foto: Ole Jostein het.)*

tur som tek for seg desse forholda på Sunnmøre, er prega av ei likskapsidealiserenng, ei idealisering som dekkjer faktisk ulikskap. Ulikskapen vart underkommunisert. (A. Løseth 1991, s. 158) Det er derfor interessant at ein informant frå Sykkylven peiker på at denne skilnaden var klar. Han var sjølv husmannsgut og overtok bruket Han fortel: «Det var likevel stor økonomisk og sosial forskjel millom gardbrukaren og husmannen. Husmannen hadde lite pengar millom hendene og sat trangt i det så ofte. Husbonden var derimot ein velhalden mann. og det synte både klædebunad og i kosthaldet som var betre enn husmannen. Jamvel i kyrkja hadde bonden ein høgare rang enn husmannen. Den siste måtte ta til takke med husmannsbenken langt nede i kyrkja, medan bonden sat sjølvbevisst i stolen sin langt framme der alle kunne sjå han.» (Semningsen 1960, s. 119)

Sjølv plassen i kyrkja viste altså kva plass den enkelte hadde i bygdesamfunnet. I 1883 vart det bygd ny kyrkje i Sykkylven. (Bernt Fauske mfl: Sykkylven kyrkje 75 år. Sandane 1958) Då dukka problemet opp om korleis folk skulle plasserast i den nye kyrkja. Soknestyrelsen gjekk inn for å oppretthalde den gamle ordninga. Saka vart deretter behandla i rekkjefølgje av soknepresten på Ørskog, prosten og Bergen stiftsdirektion. Alle desse tre geistlege instansane gjekk inn for «at benyttelsen av stolraderne blev fuldkommen fri». Dei oppmoda vidare at saka vart behandla på nytt. Etter ei avstemning blant opsidene « gjekk eit stort fleirtal med visse små justeringar inn for å halde på den gamle ordninga. Slik vart det også etter 1883. (Sykkylven kommunes arkiv) Sjølv om saka også hadde ei praktisk side, viser den at allmugen i mange tilfelle forsvara det gamle mot «den nye tida.» Dette er heller ikkje noko ukjent fenomen i samtida Den nye tida som etter kvart kom til å endre forhold mellom folk og skape nye sosiale skilje.

Samandrag

Husmannsordninga var utbreidd og tente same funksjonen i Sykkylven som elles i landet. Ordninga nådde sitt høgdepunkt i 1865. men hadde også ein sterk plass i 1875. Ordninga forsvant først etter hundrårsskiftet. Tilsvarande undersøkingar viser dei same trekka på midtre og indre Sunnmøre. Det er den vestlandske husmannen vi møter med feste på livstid, avgrensa arbeidsplikt og eigedomsrett til egne hus. I 1875 hadde denne gruppa mykje til felles med brukarane som hadde fått skuldsett plassane sine og som var klassifisert som leiglendings- og sjølveigar bruk med skuld under 1/2 spd. Nar det gjaldt namnebruk, daglegtale, skattlegging og åkerproduksjon var skilnaden så liten og avstanden til gardbrukargruppa så stor at det i Sykkylven er naturleg å klassifisere desse i same gruppa. Skiljet mellom gardbrukargruppa og plassingane gjekk mellom dei som hadde hest og dei som ikkje hadde det. Hg tok utgangspunkt i Simon Skappel og Ingrid Semningsen sitt syn på den vestlandske husmannen. Dei hevda at skilnaden mellom desse to gruppene var «ubetydeleg». Slike forhold er som tidlegare nemnt relative. Austlandet, med sine store gardar, hadde naturlegvis større skilnader enn i Sykkylven Likevel innfor viktige område som skattelegging eller skatteevne, talet på hushaldsmedlemmar og tenarar, åkerproduksjon og storfehold var skilnaden stor. Undersøkingar" frå nærliggjande område tyder på at tilknytning til sjøen ikkje såg ut til å endre det sosiale skiljet. Det sosiale skiljet som var symbolsk understreka av kvar den enkelte sat i kyrkja. Skappel og Semningsen sine vurderingar av husmannen på Vestlandet var altså ikkje i tråd med dei faktiske forholda i Sykkylven i 1875. Ein kjem nærare dei faktiske forholda i denne bygda når ein støtter seg til nyare forskning og formuleringa knytt til dette henta frå Cappelens Norgeshistorie.: «Tendensen til at det dannet seg et løst proletariat på bunnen av bygdesamfunnet ser ut til å ha vært allmenn.» (Knut Mykland. Cappelens Norgeshistorie bd. 10, s. 262)

Hermann Starheimsæter:

Hermann Starheimsæter er forfatter og busett i Sykkylven. I haust kom dikt-samlinga « Rom bak, rom bak.»

Teikning av (Lars Peter Dahle.

Språk

Trøyst vil dei ha
Og det på eit språk
med meir enn tretti
synonym for *slå*
og berre sju for *trøysta*
» Tal til oss», seier dei
»med ord som kan forandra»
Og gløymer at dette språket
har hengt seg opp
i det useielege
Mållaust, raspar det, *ordlaust*,
svarlaust, *tagalt*, *tilknept*, *ordknapt*

Dei gav meg språket
sparte ikkje på gode
norske ord for gjerrig
Da var dei gnitnare
med ord for raus
Slik vakta dei på språket
No vaktar dei på meg
krev gåva att med rente
Enkelt skal det vera, men rikt
Nytt. men for all del:
Ikkje det minste framandt
Evig blankt. Aldri glatt

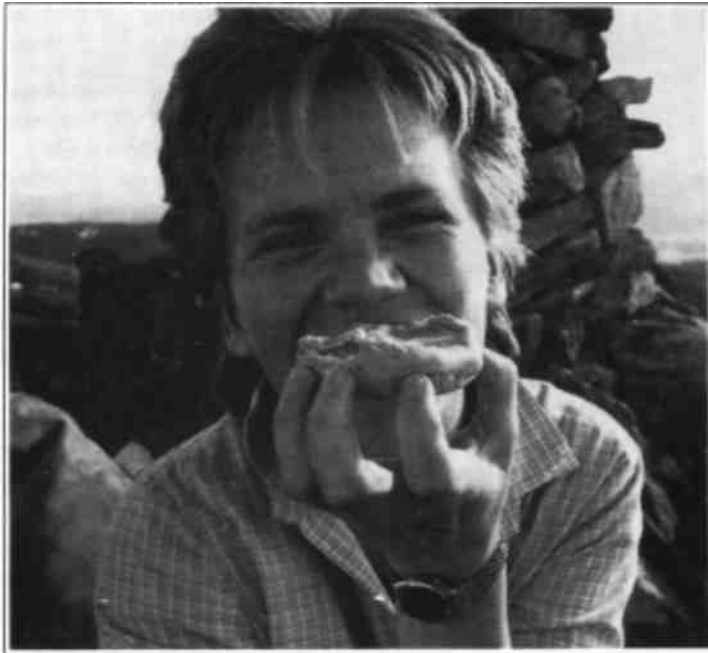
Hermann Starheimsæter

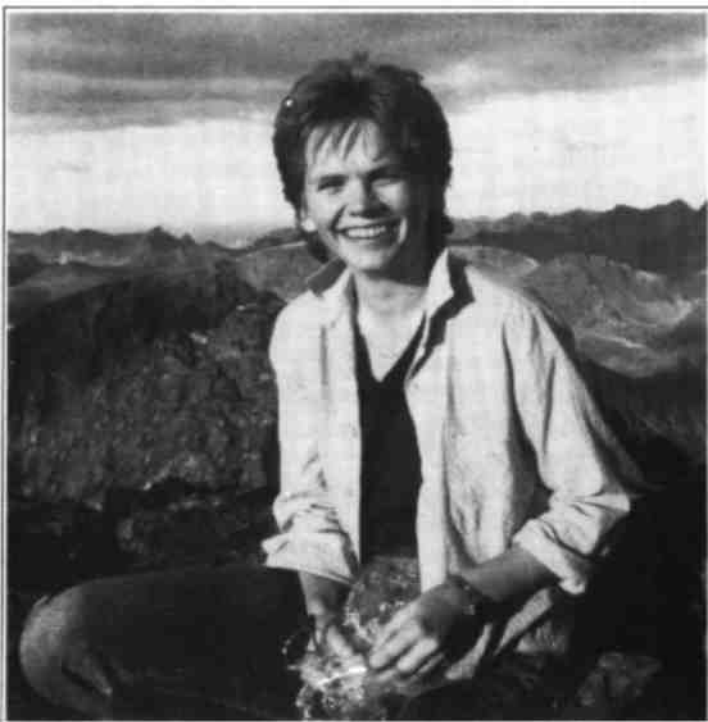

Åse I. Vestre.

Åse I. Vestre er lærar ved Sykkylven vidaregåande skule i Sykkylven.

Grovbrød med ost.

Seierssmil til fotografert

Til topps

Av ÅSE I. VESTRE

Eg kan ikkje klatre
det fjellet
åleine
for eg er veik i armane
og kort i beina,
Du som står nærast
må skubbe meg opp.
Du som klatra føre
vise veg.
Frykta nappar i anorakken
for avgrunnen vil ha meg.
Men-
Eg skal til topps
Der skal eg ete
grovbrød med ost og
smile seierssmil mot fotografane.
Men -
Eg treng nokre appelsinbåtar
når eg finn att pusten
undervegs
eit heiarop
for siste kneiken.

Sykkylvskunstnaren Jens Vik:

Fann det store i det små

Utsikta frå ei lita målarhytte oppe på heiane i Vikedalen har gitt inspirasjon til dei fleste av bileta til biletkunstnaren Jens Vik. Her fann han motiva. Han måla dei gong på gong og fann stadig nye uttrykk.

- Sjølv på ei lita bot er her eit mangfald som det trengst meir enn eitt kunstnarliv å utforske, slo kunstnaren fast i eit intervju før 92-årsdagen i 1989.

AV KJETIL TANDSTAD

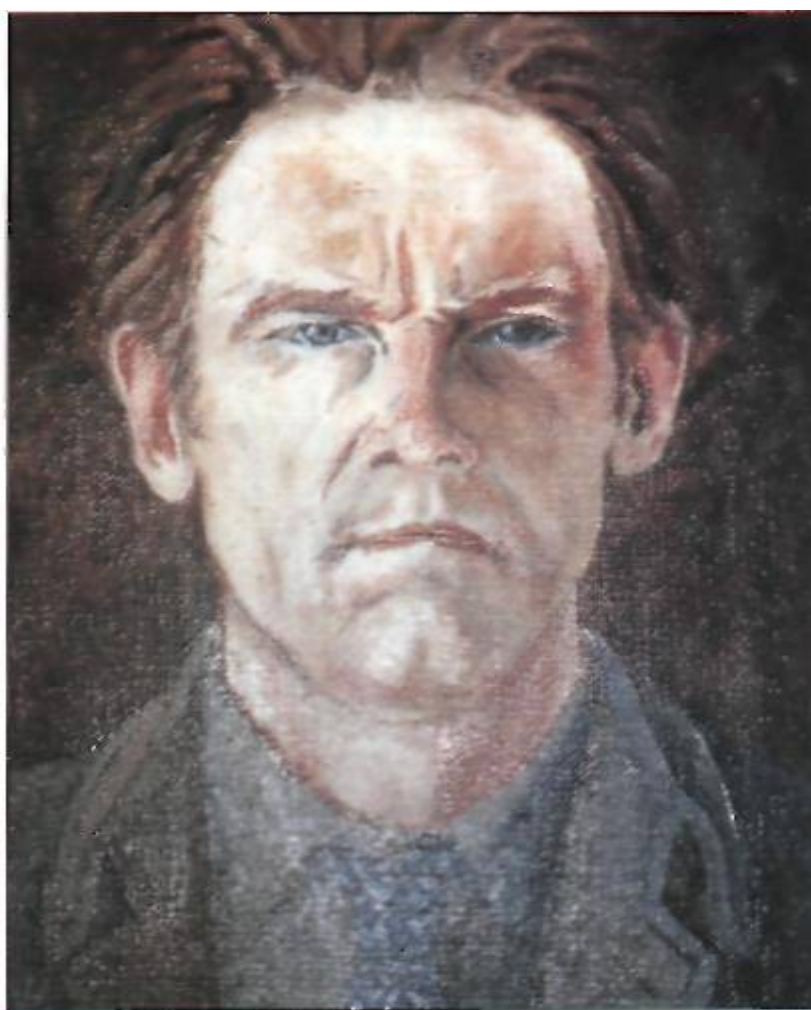
Jens Vik døydde like før jul i 1993 - godt og vel 96 år gammal. Mange sykkylvingar har bileta hans på veggane, men det er først i dei seinare åra at folk utanfrå har oppdaga denne særmerkte sykkylvsmålaren. Etter at Sunnmørsutstillinga i Ørsta viste ei imponerende retrospektiv utstilling med store deler av livsverket hans nokre få år før han døydde, har fleire fatt opp auge for denne stillferdige, tolmodige og stedige kunstnaren med sine tallause motiv frå Vikedalen.

Jens Vik voks opp i ei tid med lite syn for kunstnarkallet. Dei fleste såg på han som ein tiltakslaus drøymar. Han var odelsgut, men sa frå seg garden. Han var også mykje sjuk og trudde aldri at han skulle bli ein gammal mann. Men trass sjukdom og depresjonar, skulle det bli eit langt og skapande kunstnarliv. Interesse for måling var nedlagt i han. - Det var ein trang som måtte få utløp Jens var berre smågut den gongen han laga sitt første måleri av Gimsdalen i solnedgang. Så lenge han kunne minnst, hadde det vakre i naturen bergteke han. På veg til skulen kunne han ofte bli ståande å beundre kvernhuset og fossen i Vikeelva slik at han gløymde seg bort og kom for seint på skulen.

I ungdommen kunne Jens Vik ofre både mat og svevn, berre han fekk måle. Kunsten vart ein lidenskap som gjekk på helsa laus. Det gjekk ikkje i lengda, og i 1927 vart han liggjande sjuk i tre månader. Han hadde tenkt å ta til på Kunstakademiet i København, men no tok han den plutselige sjukdommen som eit teikn på at hein skulle slutte å måle. Resolutt kasta han målarsaker og staffeli i fossen og heldt seg

*Jens Vik i
atelieret sitt,
(Foto: Astor
Forseth)*

borte frå målinga i sju år. Men i lengda kunne han ikkje late vere. Han kom også til at det ikkje var Guds vilje al han skulle kaste vrak på sine kunstnarlege evner. Men etter dette kom kunsten ikkje alltid i første rekke. Først no kunne han makte å legge frå seg pensel og brett, akkurat som med anna arbeid.

Jens Vik vart ein audmjuk tolkar av Guds mangfaldige natur.

- Eg har inga interesse av å prøve å fikse på det Gud har skapt. Eg er heilt på line med ei småjente som ein gong sa til meg: Det er sa rart med naturen. Det er ikkje noko feil på han!

Di eldre Jens vart, fekk han ei eiga livsrytme som vart meir og meir i utakt med samfunnet elles. Han hadde vondt for å sove. Klokka fire om morgonen var han oppe og brukte alltid eit par timar til samtale med sin Gud. Det hadde blitt ein vane å stå tidleg opp då han reiste rundt som emissær for Kinaforbundet og Indremisjonen.

-Først når eg har hadde hatt nokre slike stille morgontimar, kjenner eg meg orientert og klar for ein ny dag. Det er det som held meg gåande, fortalde han.

Naturkjensla til kunstnaren viser også att i huset han budde i. Tømmerstova med gråsteinstrappa på den frodige grasbakken mellom tunge graner, føyer seg naturleg inn i landskapet. Den gamle røykstova kjem frå Løset i Søvikdalen, der han tente som dreng under første verdskrigen. Då huset skulle rivast i byr-

jinga av syttiåra, fekk han overta bygningen og sette han opp på jordstykket sitt på heimegarden på Vik.

Han sette glas i røykopningen i taket, men elles vart alt etter gammal skikk. Her er det låge fyllingsdører, peisen som han mura sjølv og grove, dekorerte takbjelkar. Alt gjer atmosfæren tradisjonstrygg og triveleg. Kunst og gamle, vakre ting fyller huset, som etter at Jens Vik døydde blir teke omsorgsfullt vare på av sonen Øyvind Vik.

Sjølv om sunnmørsnaturen var hans spesialitet, har han og bilete frå meir urbane strok. Nokre av bileta er frå ein studietur til Paris i 1950-åra. Sjølv om målarer aldri drog langt etter motiva, hadde han stor interesse av å reise. Han for til Roma for å oppleve påskehelga der då han var 88 Han var mange gongar i Canada for å vitje ein son som bur der.

Svært mange av bileta hans er framleis i familiens eige. Han sjølv hadde store vanskar med å skilje seg av med dei.

- Kwart einaste bilete har si eiga historie og det har vore vanskeleg å selje dei, sa Jens Vik. For han var naturen eit ufatteleg storverk, og han gledde seg over å oppdage nye liner, nye former og nye fargenyansar frå år til år.

- Det hjelper meg så eg ikkje stagnerer. Samtidig gir Gud meg livsmot. Eg føler at eg grip om noko usynleg som blir ståande, sjølv om alt anna liv rotnar og forgår, sa han i eit intervju i 1987.

Det går mot jul her i Norge. Tradisjonelle skal igjen fram i dagen. Store og små skal glede seg over høytidens mangslungne innhold. Slik også i Chile. Skjønt - der har *feilingen et annet preg*.

Chilensk Jul

Av MANUEL NAVARRO

Jeg er chilener, og utlending i Norge på attende året. Norge er Norge, og Chile er så absolutt Chile - ikke minst i desember.

La oss ta klimaet først. Julen i Chile feires på forsommeren. Skoleåret er endt, skolene stengt, og elevene begynner å glede seg til en lang sommerferie - fra desember til midten av mars! I denne tiden skal julen feires som det seg hør og bør i et katolsk land. De enkelte familietradisjoner betyr mye for julefeimngen i Chile. Noen feirer på julaften, som i Norge, andre venter til første juledag, som er vanlig i for eksempel England og Nord-Amenka. Den chilenske befolkningen er langt mer mangfoldig enn den norske, og det er kanskje derfor ikke så rart at man finner slike avvik.

Forberedelser

likene og dagene fornt for den store festen, er fulle av aktiviteter. Alle ønsker å kjøpe presanger til familie og venner. Og som i Norge; Handelstanden er forberedt. Butikker og varehus formelig bugner av fristende tilbud på alle slags varer i flotte innpakninger. Her har Chile gått gjennom en rivende utvikling de senere årene. Kommersialiseringen av julehøytiden har virkelig skutt fart. Presangene blir dyrere og dyrere, og folks pengeforbruk i forbindelse med julen avspeiler dette. Mens nordmennene ofte må kle seg godt og ta på seg ski når de skal hente juletre i skogen, går chilenerne rundt i bikini og kortbukser. Ikke så rart, kanskje, når temperaturen varierer mellom 25 og 40 grader. Ja, faktisk kan julehelgen være ganske så trykkende i så måte.

Kaos

Tenk deg Karl Johans gate en vann sommerdag. Gang tallet på alle menneskene, lydene og inntrykkene med tre, og du får situasjonen i en chilensk by midtsommers. Julestemningen tar nissene seg av i sitt internasjonale - og råvarme - antrekk. Noen plussgrader for mye skal ikke hindre ekte julenisser i å gjøre jobben sin. Nei, langt ifrå! Og så har vi alt det andre: Gater fulle av støy, friluftst restauranter og ambulerende selgere som roper ut sine produkter; blomster, frukt, leketøy, iskrem, julepapir, julekort og julepynt. Ja, sannelig er julen kommet! Og kapitalismen formeikter ikke sitt vesen i den stille høytid. Det er ikke få som ser mulighetene for årets aller høyeste inntekter nettopp på denne tiden. Det er altså ikke alt som er forskjellig mellom Norge og Chile.

Den store dagen

Og så, endelig: Den 24. desember. Julaften. Den store dagen med en atmosfære fylt av forventning fra tidlig morgen. I hjemmet begynner forberedelsene til hovedmåltidet, la cena, mens samfunnet utanfor husveggene ennå holder på med mer hverdagslige gjøremål. Fabrikkene og andre næringsdrivende gir sine ansatte fri midt på dagen, mens all handel faktisk fortsetter helt fram til Den Store Julemiddagen. Det er ingen bestemt tid for serveringen av middagen. Vanligvis er det mellom kl. 22.00 og midnatt. Alt beror på familietradisjonene.

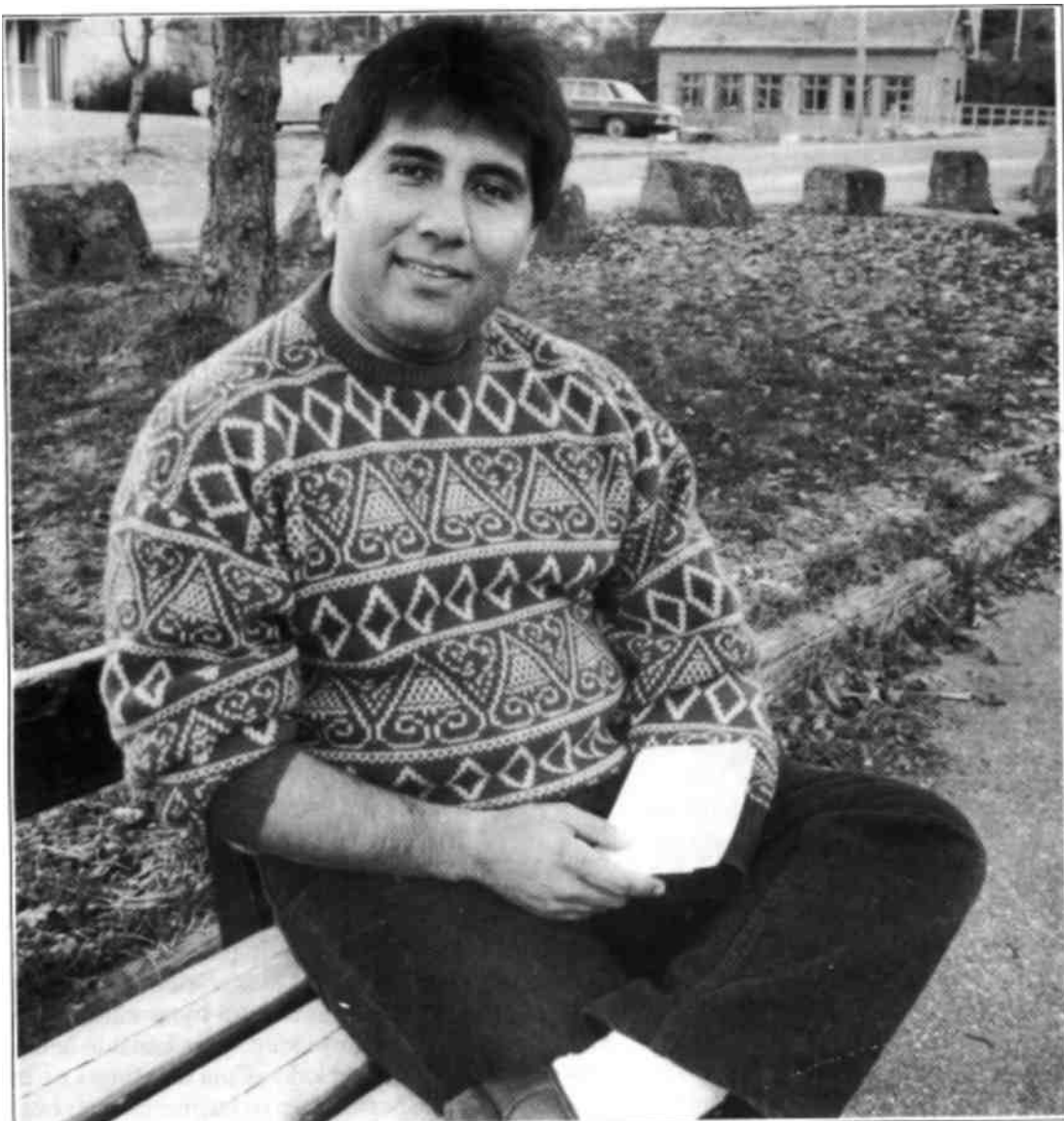
Om kvelden skynder mange seg for å gjøre sine siste innkjøp, trafikken er kaotisk. Alle ønsker å komme seg hjem. For nå er det tid for å teste om «el Cola de Mono», en slags juledrink, er blitt tilstrekkelig kald. Dessuten må de siste pakkene legges under treet.

Etter maten begynner opningen av julepakkene. Dette er høydepunktet i feilingen, ikke minst for barna, og når dette er over, venter utelivet på mange. Det er helst ungdommen som nyter nattens fristelser. De eldre generasjonene synes kanskje heller at det er tid for å nyte en kald «Cola de Mono» og et stykke julebrød. spesialiteten til husmoren eller bestemoren. Dessuten er det svært vanlig at venner og naboer samles til en nattlig prat - med mye mat og drikke. Ved midnatt er det mange chilener som går til messe, men for de fleste har feiringen en mer verdslig karakter, som i Norge.

Store variasjoner

Julegåvene og julefeiringen kan variere enormt, avhengig av økonomien i den enkelte familie. Hos de fleste er kjøleskapet fullt. Likører og viner er sjelden mangelvare, mens andre er fornøyde bare de har noe å spise. Sosial utjevning er dessverre ikke noe som særpreger Chile - ennå i alle fall.

Også når det gjelder middagen er spennet stort. Noen er i stand til å nyte en superb fransk meny på et luksushotell, mens andre - vi får vel si de fleste - holder seg til mer tradisjonelle og folkelige retter. Et naturlig supplement er frukter av mange slag, og de typiske første grønnsakene for årstiden. Her kan nevnes grønne bønner, tomater, mais etc. Kalkunen har ennå hedersplassen på chilenske julebord, sammen med stekt kjøtt av storte.

Artikkelfor-
fatter Manuel
Nuvarro.
(Foto: Nils
Einar Rye)

Til julefeiringen er det to ting som er spesielt: Det er «Cola de mono», altså juledrinken, - og julebrødet «El Ccola de mono» er en drink laget av sprit, melk, kaffe, sukker, nellik og kanel. «El pan de Pascua», julebrodet, er laget blant annet av nøtter, rosi-

ner, assorterte syltede frukter og krydder som kanel og nellik.

Til slutt en liten julehilsen: **Feliz Navidad.** Gjøtt hva det betyr!

Liv Randi Bjørlykke er frå Sykkylven. Ho har arbeidd som journalist og er no lærar ved Vestborg Vidaregåande skule. Ho har gitt ut 10 bøker. I år kom kåseri samlinga "Ei ku i Valdres".

Barndom på Ikornnes

Av Liv RANDI BJØRLYKKE

Alle mødre var heime i min barndom på Ikornnes Dei venta på oss med fisk og poteter.

- Er det fisk i dag igjen? sa vi og var sure.

- Nei, i dag er det sild, sa mor.

Etterpå vart vi sende på butikken med eit spann for å kjøpe søtmjolk. Som lønn kunne det hende vi fekk ein spisspose med karamellen Det var stas.

Det hende at mor ikkje stod på kjøkkenet når vi kom heim frå skulen. Då var ho på kvinneforeining. Slike dagar var det gjerne lapskaus som vi kunne varme sjølve.

Tidene har forandra seg. Ikkje berre var brød og kaker heimebaka. kleda vart også sydde privat. Vi stod på ein krakk, og mor gjekk rundt oss med knappenåler som ho stakk inn i faldar og opplegg. Vi åtte ikkje tolmot, og ho åtte ikkje pengar til kjøpeferdige kjolar. På slitne langbukser kunne ein sette inn kilar. Ordet kile har eg aldri likt. Strømper og sokkar skulle bøtast. «Så lenge det er bøtevon». var eit fast uttrykk

Vi kom til Ikornnes då eg var sju år. Far skulle vere vaktmeister på Jens, og vi fire rigga oss til i tre små rom på hybelhuset tett ved fabrikk. Ja, så tett var det at vi sov berre nokre meter frå lakkavdelinga. Ein sein kveld kunne det gått gale. Det brann i fabrikk, og vi van berga ut i berre nattkjolen. - Ta med deg det du er mest redd for, sa mor. Etterpå skulle dei vaksne sjå kva eg hadde i ranselen. Då fann dei Bibelen og ei Anne-dokke.

Noko anna dei vaksne lo til var fru Birkekjær, ei dansk dame som også budde på Hybelhuset. Då det brann, vart ho så forfjamsa at ho treiv klesvasken og heiv alt ut vinduet. Bh-ane flagra ned i folkemengda. Ein kan kome på bygda av mindre.

Ein gong det brann, fekk vi bu hjå Mathilde Hole. Der hadde dei besøk av splint akkurat da, og denne familien fekk bu i løa. Mathilde var så gjestfri mot desse omstreifande. Ikkje alle var det,

Då vi budde hjå Mathilde, fekk eg ein annan skuleveg. Det var lukkelege dagar for Ingeborg, lærarinna vår, gjekk same vegen. Var det noko som talde, så var det om ein fekk halde henne i handa til og frå skulen

Un Randi Bjørlykke.

Vi starta var karriere på ein grøn dubbelpult i kjellaren på gamleskolen. Der skreiv vi med blekk og tørka med trekkpapi. Lange stunder sat vi og teikna av naturplansjar eller herma etter teikningane i lese-boka til Torbjørn Egner. Det hende at vi brukte fantasien. Johannes døyparen sitt hovud i profil på eit fat har eg framleis i ei kasse på loftet.

Ein spennande dag kom hausten 1957. Da var kongen død, og Emdal kom ned i småskulen med høgtidleg invitasjon: Vi var velkomne opp i storskulen for å høyre radio frå gravferda. Respekten var stor då vi våga oss opp trappa og fekk site i lag med stor-ungane rundt radioen.

Så vart nyskulen ferdig. Der var det endelaust med rom. Til og med eit med filmapparat. Når Emdal slokte lyset, og synte oss scener frå Hong Kong, då var det spennande, lenk kinesarane var så dumme at dei brukte narkotika! Aldri om nokon her i landet kunne finne på slikt

Den dagen nyskulen skulle innviast, gløymer vi aldri, Sola skein av all makt, sa forsåvidt var Emdal heldig med hyllingsdiktet han hadde skrive om heimbygda: «Ikornnes fag raste stad du kan nemna..... viser oss heimbygda pynta som brud».

Men for oss skuleungane vart det ein smertens dag, for vi skulle stå oppstilt og synge for dei høge herrane som var ventande frå Molde. Vi stod der, og vi

venta, og vi venta, og sveitten rann. Eg trur vi venta i timesvis. Dei lever nok som hugsar betre.

Kallenamn var det mykje av. Ikkje alle var like morosame. Men å bli kalla Tåmugla eller Kulelageret, var det ingen stor smerte i, då var det verre at ein alltid van utplukka nest sist når vi skulle spele ball. Leiking var det mykje av. Eit-lite-vink-på-hjørnet var kanskje den mest spennande leiken. Haustkveldane med jenter og gutar i lag kunne ein oppleve mykje der. Når vi spela ball, kasta gutane så hardt dei kunne. Dei skulle vel sette seg i respekt. Vi jentene hadde rockeringar av bambus, og vi bytte glans og hoppa innfløkte paradisleikar.

Hin liten spesialitet hadde forresten vi jentene på Ikornnes: Porolon-underskjørt! (Vi sa porolon den tida. Kanskje var det skumplast?) Iallfall tok vi tynn porolon, lå det i folder og festa det på eit hoftestykke med strekk i. Då vipa skjorta så flott. Rosa, lyseblå og gule, det eine laget utanpå det andre. At det ikkje tok fyr, var eit under. Men porolonen var lett å få tak i. Som vaktmeister stod far mang ein gong i fjøresteinane og brende slikt «rusk». Heilt ufarleg var det neppe.

Der kom kafé også. med jukeboks og Beatles-musikk. Då var nokre av oss blitt så store at dei hadde byrja røyke og sette opp håret og lærte seg å danse jenka. Andre sat inne og strikka Toya-genser, inspirert av kinoplakaten som hang på Eikemo.

Då eg kom i storskulen, fekk familien vår flytte opp i tårnet på fabrikk. Der hadde vi god utsikt, og vi var dei einaste i Sykkylven som hadde rund stove med flaggstang i midten. Då det vart jul, fann far og fleire ut at flaggstanga kunne danne utgangspunkt for eit juletre som kunne stråle over heile bygda. Slik har det vore sidan. Stanga vart også brukt til å flagge 17. mai. Elling Ekornes, far til Jens, likte ikkje at dei flagga 1. mai.

- Men vi må vel kunne flagge for henne Berte spurde far. Det kunne han ikkje seie imot for kona hans hadde geburtsdag den dagen.

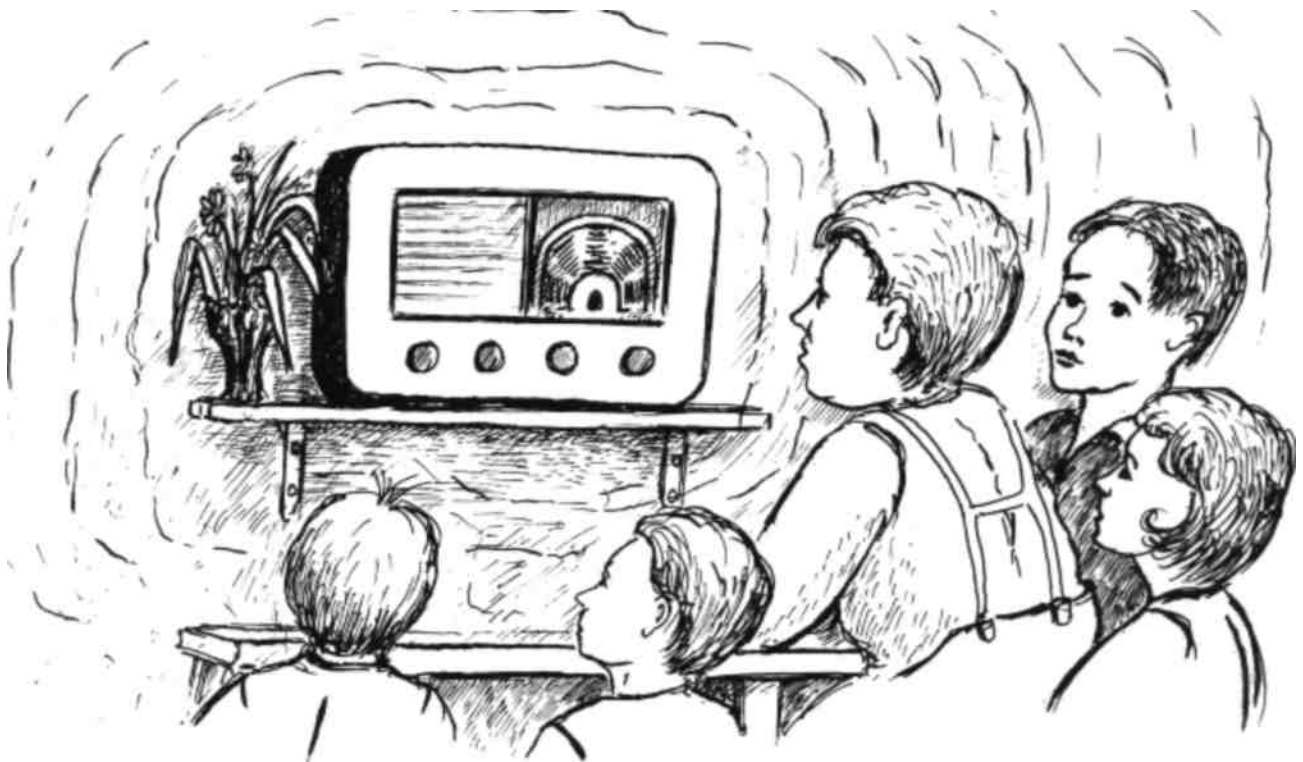
Ekornes-familien var naturlegvis sentral i barndomen. Jens hadde vi stor respekt for. Ein dag jubla det ved kjøkkenbordet:

-Tenk no er han Jens blitt millionær! Då var det omsett møblar for ein million kroner.

Petrine var den snillaste dama vi visste om. Ho gav oss julegåver endå vi ikkje var det minste i stekt.

Jens Petter var ung den tida og hadde nysst flytta til bygda. Han og brørne gjekk under namnet «Jeppe-karane», og dei vart fort vidkjende avdi dei hadde ein plastbåt som dei rasa rundt på fjorden med. Denne loppa stod folk og kikra på. Vi hadde ikkje fjernsyn den tida, så ein laut finne anna underhaldning

Det fanst ein del fritidsaktivitetar. Vi hadde søndagsskulen, ein ungdomsklubb på Svanesalen, bladdakoret, dans på ungdomshuset, eit handball-lag.

gitarkurs med Kitty Vågen og sikkert meir.

Men vi som budde på fabrikk, fekk mest kontakt med Svanesalen. Der var det konsertar med store kunstnarar. Den slovenske oktett var der, Boye Hansen. Robert Levin og andre. Parfymeduftande mannequinar kom inn frå Ålesund og skulle vise siste mote, men ein som vart lenge hugsa, var Rolf Kirkvaag. Han samla fulle hus, for han reiste rundt og fortalde om djupfrysing. Noko gjorde at kvelden enda utan at forsamlinga hadde fått vite ein einaste ny ting om det dei trudde var emnet for kvelden. Så dei gjekk sinte heim

Det var eit trygt miljø å vekse opp i. Vi heldt oss innanfor bygda. Det gjekk ferje til Aure av og til, og

verste ferjeturen var når vi måtte til Hjorthol og bore tennene våre. Far hadde arva ein båt som han sette motor i. Då kunne vi reise på fisketur utmed Blakstad. Det var langt ut i verda.

Så såg far min seg endeleg råd til å ta sertifikat og kjøpe bil: Ein blå Panhard av aluminium. Bilen skulle vare lenge: Han var rustfri! Men snart sat eigaren og plukka sund motoren på kjøkkenbordet, og det vart sendt optimistiske brev til Sverige etter reservedeler.

Endeleg kunne vi reise på ferietur. Det gjekk bra Sørlandet rundt, men bilen kom heim med Verma frå Bergen, vi med Hurtigruta. Han vart bytt i ein normal Opel, med vemod.

Nils Einar Rye.

Nils Einar Rye er frå Sykkylven. Han er lærar ved vaksenopplæringa.

Eit halvt hundreår med lokalforsvar

Av Nils Einar Rye

Heimevernet. Assosiasjonane står i kø når folk høyrer ordet. Friveke frå kjerring og ungar. Våte teltdukar og kaffikoppar det ikkje berre er kaffi i. Raudfis og hobbysoldatar. Karikaturar vert endå meir karikaturar til meir dei vert brukte. Dette gjeld ikkje minst Heimevernet.

I år er det femti år sidan krigen, og neste år er det like lenge sidan Heimevernet såg dagens lys. som ein direkte konsekvens av dyrekjøpte erfaringar dei

føregåande fem mørke åra. Femti år er lang tid, også i Heimevernet, og mykje har endra seg sidan den spede starten. Men Heimevernet står fortsatt solid tufta på sin berande grunnidé.

Dette gjeld også den lokale avleggaren til HV-Sykkylven Heimevernområde. I dag ein styrke på rundt 120 mann, som ei veke kvart einaste år møtest til øving. Kvar enkelt soldat sine erfaringar vert etter kvart mange i løpet av gjennomsnittleg 15 år i rullane. Nokre er dårlege, andre gode. Venting og køar er eit syndrom som har sett seg godt fast i dei fleste militære organisasjonar, store som små. Og lite er vel mindre gjevande enn innhaldslause timar i militær uniform. Men samtidig gir andre delar av tenesta ei oppleving av kameratskap og samarbeid på tvers av sosiale og andre meir eller mindre formelle band som elles gjer seg gjeldande i samfunnet. Det er ikkje få menn i Sykkylven som det siste halve århundret har vore inno i Heimevernet, og nøstar vi oss tilbake til den første tida, ser vi at utviklinga har vore rivande, først og fremst når det gjeld utstyr og organisering.

Over alt - alltid

Det nasjonale Heimevernet vart oppretta i 1946 Det primære målet, då som no, var å ha organiserte militæravdelingar i kvart distrikt landet over, avdelingar som på kort varsel skal vere i stand til å ta på seg nærare definerte oppgåver i tilfelle krig eller krisesituasjon. Dei mest vanlege oppgåvene er vakthald, sikring og nærforsvar av lokale objekt som kan ha militær, økonomisk og kommunikasjonsmessig verdi. Operativt står Heimevernet til disposisjon for den ordinære hærleinga, men i prinsippet skal HV-avdelingane oppløysast og gå tilbake til vanlege sivile gjeremål etter utført oppdrag. Storleiken på HV-områda varierer sterkt, men til denne dag har det lukkast å oppfylle valspråket til HV: Over alt - alltid. Lokal tilknytning og solid kunnskap om lokale forhold gjer HV til

Inga hæravdeling utan feltprest. Kallskapellan Trygve Ebbesvik har denne jobben i Sykkylven HV-område. (Foto: Ole Jostein Fet)

ein fleksibel del av totalforsvaret, med kort varslings- og mobiliserings- og rask mobilisering som viktige særtrekk. Ved opprettinga i 1946 omfatta den lokale HV-avdelinga både Sykkylven og Ørskog kommunar. Den første områdesjefen var dåverande lensmann Osnes. Men i 1948 gjekk stillinga til Karstein Oddmund Vik. Den tidlegare arkitekten og fiskeoppdrettaren minnest med glede si tid som områdesjef i åra 1948-60. Han legg vekt på det alvorlege bakteppet for etableringa av Heimevernet.

- Åra går fort, men for dei som opplevde den første etterkrigstida stod det ganske klart at den «to tale freden», som alle håpa på gjennom dei mørke krigsåra, ikkje vart meir enn ein vakker draum. Varm krig vart raskt avløyst av ein kald fred. seier Vik.

Han peikar på at Nazi-Tyskland var eliminert, men ein ny potensiell fiende steig raskt fram på den internasjonale arenaen: Sovjetunionen og «sovjetrussarane». Lærdommen frå krigen hadde meir enn tydeleg nok demonstrert kor verjelaust eit land blir etter nokre år med ei systematisk nedbygging av forsvaret og liten forsvarsvilje i dei leiande politiske leirane. No var omkvedet «aldri meir» på alle sine lepper, og dette var ein viktig føresetnad for opprettinga av HV.

I starten vart Sykkylven HV-område bygd opp rundt sykkylvingar som hadde vore aktivt med i motstandskampen under krigen. Erfaringane til desse kom godt med, og dei var då også sjølvskrivne som befal i oppbyggingsfasen. Etter det Karstein Oddmund Vik hugsar frå dei første åra, var HV-styrken i Sykkylven delt i tre troppar. For det første to ordinære troppar - ein med soldatar frå Aure-regionen, og ein som var sett saman av folk frå Straumgjerde. Velledalen og Sørstranda. I tillegg var det sett opp ei stabs- og sambandstropp. Peder Eidem og Jon Hjortdal var troppssjefar for dei to første, medan Oddvar Rieve Kristiansen var sjef for stabs- og sambandstroppa. Blant dei mange andre som engasjerte seg i oppbygginga av HV i Sykkylven dei første åra, minnest Karstein Oddmund Vik namn som Leonhard Hole (adjutant), Jens Grebstad (depotsjef). Petter Weiberg Aurdal (operativ nestkommanderande), og Lars K. Aursnes (våpenforvaltar),

- I tillegg til dette hadde vi heilt fram til 1958 ein tropp i Ørskog. Det var jo ikkje alltid lett, på den tida. å ha ei avdeling på andre sida av fjorden, Kommunikasjonane var ikkje dei aller beste, men eg var heldig og hadde Kåre Braute som nestkommanderande i Ørskog ein mann eg kunne stole fullt og heilt på. Det var svært viktig, seier Vik.

Når områdesjefen skulle inspisere forholda i Ørskog, måtte han først ta drosje til Ramstaddal, og deretter tilbakelegge siste etappen med motorbåt. - Ja, det kunne vere ganske så strabasiøst, humrar Karstein Oddmund Vik.

*Karstein Oddmund Vik,
områdesjef 1947 - 1960*

*Petter Weiberg-Aurdal,
områdesjef 1960 - 1980*

*Jarle Haldorsen,
områdesjef 1980 - 1995*

Lite utstyr - stort engasjement

Det var mildt sagt stusselege materielle rammevilkår i Heimevernet på slutten av førti- og tidleg på femtitalet.

- Vi mangla nesten alt mogleg. Uniformar fekk vi ta over etter heimestyrkane, og lette personlege våpen som Mauser og pistolar vart vi tildelt etter tyskarane, men elles hadde vi ikkje mykje å hjelpe oss med, seier Vik. Nødvendig materiell som sambandsutstyr, telt og feltkjøkken var nesten framandord for sykkyllvingane. Og militære køyrety? Rein utopi!

Våpenopplæring er ein sentral del av utdanninga til HV-mannskapa Her er det løytnant Wilfred Kriiger som gir maskingeværskyttar Svein Worren gode råd. (Foto: Nils Einar Rye, 1993)

- Ikkje hadde vi øvingslokale eller noko fast hovudkvarter. Det var berre å gjere det beste ut av lokal miljøet og det vi fann der til ei kvar tid. Ofte gjekk det varmt for seg rundt kommunehuset, andre gonger var Fjellseter eit utrygt område for sivilistar. Då vart Vinje-hytta brukt som hovudkvarter. Stor og romsleg, meiner Vik.

Øvingane gjekk ofte frå fredag etter arbeidstid til søndag kveld. Ikkje mange timane i gongen, altså, men tida vart brukt effektivt, forsikrar den tidlegare områdesjefen.

- Det var naturleg å øve ved å sette troppane opp mot kvarandre. Alle tok sine oppgåver alvorleg, sjølv

om humoren aldri var langt unna. Dei første åra var personellet den viktigaste, og ofte einaste, ressursen områdesjefen hadde å rutte med.

Litt betre vart det då HV-distriktet fekk øvingsanlegg i Molde, og seinare ein øvingsleir på Ørskog-fjellet. Desse fasilitetane fekk vi disponere av og til, men det var mange om beinet - mange andre HV-område var i same situasjon som oss.

Distriktsleiinga i Molde følgde dei lokale HV-områda med argusauge. Det var først og fremst dei økonomiske disposisjonane som stod i fokus. Pengekassa var ikkje overfylt hos dei som skulle betale reknin gane etter øvingane. Derfor kunne også tonen vere ganske så direkte oppover og nedover i systemet.

- Ein gong hadde eg sendt rekning for ein personelltransport til Hundeidvik. Svarbrevet frå Molde let ikkje vente på seg, seier Karstein Oddmund Vik, som hugsar ordlyden enno, nær femti år etter:

«Kan ikke utbetales. Dette kunne vært jordmorskyss for det vi vet». Svaret frå områdesjefen kom prompte:

«Returneres. Mine soldater oppfører seg ikke slik i krig, at de trenger jordmorskyss!» Formell korrespondanse kunne altså få eit komikkens skjer over seg.

Lite utstyr eller ikkje: Karstein Oddmund Vik understrekar det sterke engasjementet og den store interessa som soldatane i Sykkylven HV-område viste dei første åra.

- Den militære rangordninga hadde lita betydning. Vi var alle i om lag same aldersgruppe, og vinklar og stjerner rokka ikkje ved kameratskap og samkjensle. Eg vil nesten samanlikne HV på denne tida med eit idrettslag eller liknande. Folk var med fullt og heilt, og sjølv om tenesta i utgangspunktet var tvungen, la det ingen dempar på motivasjonen hos kvar enkelt.

Jamn utvikling

I 1958 vart Ørskog skilt ut som eige HV-område, og Sykkylven HV-område fekk ein storleik og ei form som var meir tilpassa geografiske og lokale føresetnader. I 1960 takka Karstein Oddmund Vik for seg, og jobben som områdesjef gjekk til Petter Weiberg-Aurdal. Han hadde stillinga heilt fram til det året han døydde, 1980.

Frå øvinga i 1980. Merkeskyting med AG-3.

Ambulanse- og sanitetstenesta er viktig i HV Hans Olav Pedersen og Terje Frøystad. Frå øvinga i 1980.

- Petter vert hugsa som ein humørfyllt og varm sjef. Han var oppteken av å løyse oppgåvene til HV flek sibelt og effektivt, samtidig som han la stor vekt på trivselen hos den enkelte soldat. Det er Jarle Haldorsen som seier dette. Han vart områdesjef etter Weiberg- Aurdal.

Det vart få og små organisasjonsmessige endringar i Sykkylven HV-område på seksti- og sytti-talet. Den forsvarspolitiske situasjonen var stabil og kravde li te justeringar med omsyn til bemanning og økonomiske rammevilkår for Heimevernet, ein stabilitet som fekk positive ringverknader i dei fleste lokale HV-område. Slik også i Sykkylven.

- At rammevilkåra er nokolunde faste og til å stole på frå år til år, er viktig både for leiging og soldatar.

Slik unngår ein smerte fulle omstillingar som kan gi grobotn for frustasjon og skade motivasjonen fortenesta. Vi skal hugse på at ingen i HV har dette som yrke, seier Jarle Haldorsen. Han veit kva han snakkar om, etter femten år som sjef i Sykkylven HV-område.

Beltevogna er viktig på snøføre, meiner Jo Sagli. Frå øvinga i 1994.

Ei turbulent tid

Haldorsens siste år som områdesjef vart meir uroleg enn han sette pris på. Den før nemnde stabiliteten i rammevilkåra »var med eitt borte. Ei ny tid gir nye utfordringar og problem. Heimevernet og Forsvaret elles har fått merke dei nye tryggingsspolitiske forholda etter Sovjetunionens fall og den totale forandringa i trusselvurdering i departement og overkommando. Omorganiseringa i Forsvaret har vore smertefull, og den nye situasjonen har også råka HV-distriktet i Møre og Romsdal. Haldorsen sette foten ned då det kom på bordet planar om å slå saman Stranda og Sykkylven til eitt HV-område.

Eg protesterte med ein gong, først og fremst fordi Stranda og Sykkylven aldri kan danne naturlege grenser for eit HV-område. Det vil rett og slett bryte med det som har vore HV sitt hovudprinsipp gjennom femti år: Lokal tilknytning. Både geografiske og topografiske forhold gjer det elter mi meining umogleg å oppfylle krava til fleksibilitet og beredskap, seier Haldorsen. som gjekk så langt at han sa opp jobben i protest mot planane. - Lokal tilknytning er ein berebjelke i HV-filosofi-en, og er svært viktig som motivasjonsfaktor for dei som brukar ei veke kvart einaste år på øving.

Forsyningstenesta er alfa og omega under HV-øvingar. Her er det vareopptelling med f.v. Steinar Johan Bakke, Terje Værnes, Svein Taffjord og Jo Sagli, Frå øvinga i 1993. (Foto: Nils Einar Rye)

Ei samanslåing mellom Stranda og Sykkylven ville skape mykje frustrasjon og rive ned mykje av det vi har bygd opp her i Sykkylven. Dette kunne eg ikkje ta ansvaret for. understrekar Haldorsen.

Uansett - Det vart ingenting av trusselen om samanslåing, og det ser ut til at Sykkylven HV- område de vil ha sine noverande grenser i overskodeleg fram tid.

Auka forståing

Jarle Haldorsen meiner Sykkylven HV-område står godt rusta til å møte framtida. Dei siste ti åra har det vore satsa mykje på utdanning og trening av alle fagkategoriane

- Mykje står att, men eg meiner HV i dag er ein meir profesjonell organisasjon, med eit apparat som kan kome til nytte i mange samanhengar. Då tenkjer eg ikkje berre på reint militære oppgåver. Nyttårsor-kanen for nokre år sidan og flaumen på Austlandet no i sommar viste tydeleg at det ikkje treng vere krig før det sivile samfunnet treng HV.

Jarle Haldorsen meiner det har vore eit betydeleg stemningsskifte til fordel for Heimevernet i Sykkylven dei siste åra.

- Ubetinga! Eg trur nok at vi langt på veg har makta å ta knekken på mytane om fyll og gjerandsløyse, Dessutan meiner eg å merke at næringslivet ser med større velvilje på at tilsette vert innkalla til øvingar og kurs. Mannskapa våre får utdanning i leiarskap og andre funksjonar som det bør vere bruk for i eit meir og meir spesialisert sivilt samfunn, seier Haldorsen.

På dette punktet får han full støtte frå Kjell Perry Drotninghaug, mannen som tok over jobben som områdesjef sist vår. Også han håper at HV i åra som kjem kan kome til nytte på stadig fleire område.

- Først og fremst er vi ein militær organisasjon. Men i fredstid burde det ikkje vere noka motsetning mellom militære og sivile oppgåver for HV. seier han.

Kort opphald

AV ASTRID FALKUM

Dei unge kvinnene går raskt
inn i kupeane
for røykarar
for ikkje-røykarar
set frå seg bagasjen

før dei stiller seg opp
i vindaug
og vinkar fråverande
til mødrene sine
og
endeleg går toget
rullar
sakte
ut frå stasjobnen
og dei unge kvinnene
sit i kjøreretning
og ser
og ser
spirande åkrar opne seg mot
dei

Og mødrene
står att på perrogen
og vinkar
og vinkar med tomme hender
heilt
til toget er ute av syne.

Slektstemne i Hundeidvik

VED AMALI UTGÅRD DAHL

Karen Marie Johansdotter Indresæter (1873-1931) frå Dyrkorn, og Lars Andreassen Utgård (1872-1940) frå bruksnummer tre, Jakobsgarden på Utgård i Hundeidvik, gifta seg i 1898. I Gardssoga bd. III s. 578 finn vi attgjeve bilete av dei to. Dei var eit vakkert brurepar. Karen og Lars fekk i alt tolv barn. Berre tre lever i dag. Sommaren 1995, snart hundre år etter brylllaupet, skipa etterkommarane til slektstemne.

Borna i fremste rekke : Anders Dahl, Håvard Dahl. Henriette Røe, Anne Gunnhild Utgård. Stian Utgård. Bjørn Olav Utgård, Charlotte Falck. Synnøve Utgård, Vegard Utgård, Madelen Høgseth, Nadia Høgseth. Sitjande i fremste rekke:

Lidun Riksheim Tangen, Turid Utgård, Oddny Indslad, Anny Myrseth, Otivia Riksheim, Petra Myrseth, Thoralf Utgård, Lars L. Utgård, Thea Utgård, Svanhild Myrseth, Anne Karm Utgård, Amali Utgård Dahl, Laila Sætre.

Sitjande born i bakerste rekkje:

Tove Utgård, Ole Jakob Myrseth. Jon Ame Sætre. Elin Aarebro!.

Martin Peder Dahl, Ottar Dahl. Per Aasmund Utgård. Anniken Aarebrot, Lars Tore Utgård.

Tredje rekke bak, venstre side:

Solveig Jacobsen, Kristoffer Belden (arm). Hilde B. Utgård,

Christoffer Utgård (arm), Anna Høgseth, Inger Utgård. Hildegunn Utgård, May Britt Årebrot, Kari Lise Belden, Nancy Myrseth, Ingun Utgård. Bente Myrseth, Marita Myrseth (arm). Ellinor Myrseth. Grete Utgård, Turid Utgård. Svanhild Myrseth.

Fjerde rekke bak, venstre side:

Herdis Utgård, Anne Marie Høgseth, Lelis Utgård, Hanne Ødegård, Anita Utgård, Ingebjørg Røe. Marit Utgård, Ingild Saunes, Silje Ulstein, Kjelrunn Hole Myrseth. Sonja Sætre, Ann Kristin Tangen, Merete Utgård, Solfrid Utgård, Lillian Fagerli Utgård.

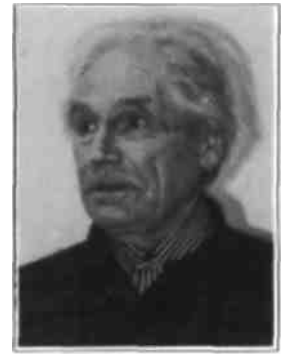
Bak, venstre side:

Tor Utgård, Birger Myrseth, Magnar Belden, Sverre Kurseth. Arild Stjernestund, Just Indstad. Vidar Hasund, Geir Hasund, Kjetil Hasund, Anders Utgård, Ole Myrseth, Tor Ove Myrseth. Karsten Myrseth, Ola Myrseth, Arild Myrseth

Bak, andre rekke, venstre side:

Johny Belden, Lars Kåre Utgård, Arnstein Dahl. Ole Andreas Utgård, Kay Otto Utgård, Kjell Arne Utgård, Terje Utgård, Severin Sætre. Jonas Høgseth, Jon Høgseth. Ken Utgård. Jon Kåre Utgård, Per Asbjørn Utgård, Kjetil Hasund Egil Utgård.

Dei som hadde strandline i Sykkylven kunne frå midten av førre hundreåret få pengeinntekter av fisketørking. Desse pengane var kjærkomne i ei tid då naturalhushaldet heldt på å vike for det nye pengehushaldet. Petter Kursetgjerde, f. i Hundeidvik 1913, som har skrive denne artikkelen om fisketørkinga, har hatt sitt virke i møbelindustrien. Han har arbeidd mykje med folkeminne og anna kulturarbeid sidan han vart pensjonist.

Petter Kursetgjerde.

Fisketørking i Sykkylven

AV PETTLR KURSETQJERDG

I gamle dagar gjekk det føre seg eit godt torskefiske langs kysten. Det rikaste fisket fann stad i Lofoten. Der tørka dei fisken på hjell til stokkfisk. Etter kvart tok folk til å salte fisken, for seinare å vaske og tørke han i fjøra eller på berga i nærleiken. Fisk tilverka på denne måten vart ei eksportvare. Mykje gjekk til Spania og Sør-Amerika. Fisken måtte saltast veldig godt slik at han kunne tole lang lagring.

Etter Ålesundsbrannen i 1904 kom det etter kvart mange fiskebruk til Ålesund. Det var ofte driftige gutar frå landsbygda som stod bak dei. Vi kan nemne Årsether, Berli, Rønneberg, og i seinare tid Hoff.

Bøndene på Sunnmøre hadde i dei dagar ofte økonomiske vanskar. På den tida gjekk ein so smått bort frå naturalhushald til handelshushald, og det vart kravd meir pengar Bondevarene var lavt prisa, og dei som skulle kjøpe dei hadde heller ikkje so god råd. Husly dane var store, ofte 8-10 born. Dertil budde ofte besteforeldra der. Dei hadde «kår» som det heitte. Det vil seie at dei fekk ein viss del av åkeravlinga og husdyrprodukt til å leve av.

Det kom då som eit kjærkome tilbod for bøndene at dei kunne ta imot fisk til tørking. Men sjølv sagt galdt dette berre dei som budde ved sjøen og hadde høve leg fjøre eller berg til å tørke på. Nokre karar vart tilsette som tilsynsmenn eller «fiskesjefar», som dei og vart kalla. Desse var ofte svært so ansvarsfulle og hadde jobb å tinge vekk fisken og elles sjå til at han var skikkeleg handsama. Fisken kom i store skuter til dømes Grå Lofoten. Desse skutene kunne ligge ved stranda i mange dagar. Fisken vart fort i land i store færingar. Dei første lastene kom ofte i byrjinga av mars. Då var det ofte uver med storm og snø og store bårer.

Det kunne hende at ein færing forliste med heile lasta, men då oftast so nær land at ein fekk berge fisken.

Sa skulle fisken vaskast og strøast med finsalt. Vasking var det verste arbeidet. Ein brukte gamle «avdan ka» båtar eller store trekar til å vaske i. Det vart brakt sjøvatt. Fisken vart etter dette lagt i bløyt og seinare skrubba med kost. Den svarte hinna som er på tor-

sken vart fjerna med ein vott. Det var eit ufyseleg arbeid. Folk hadde ikkje oljeklede. Støvlar var det mest berre mannfolka som hadde. I mars månad var det ofte snøkave. Kvinnene stod der heilt gjennomvåte på magen i kald nordavind.

Det neste var å lø fisken opp i store, runde lad. Sporane i midten. Tusen fiskar i kvart lad. Det galdt å få stort tyngde på ladet, so ein pressa mykje væte ut. For at fisken skulle få likt press, måtte ein lø han om fleire gonger. Kring ladet hadde ein store presenningar og opp på eit lokk, til dagleg kalla «fiskeflakje». Dette likna mykje på ei stor parabolantenne.

Før fisken kom til tørk, måtte han skjerast, det vil seie at ein skar bort blodrestar og den svarte hinna på torsken. Så var fisken klar for tørking. No galdt det berre at det vart fint ver med sol og vind. Mars, april og mai var den beste tida. Seinare kunne det bli so varmt at fisken vart brend.

Å tørke fisken var eit godt arbeid. Det måtte sjølv sagt vere fint ver, og ein arbeidde i frisk luft, og her kunne borna vere til hjelp. Fisken vart lagd utover så snart morgondogga var vekk, og han låg slik til sola gjekk ned. Fisken måtte vere heilt kald, for elles kunne det gå varme i ladet og fisken vart kokt og øyde lagd. Få fine dagar var tjøra og berga i Sykkyls-strendene utover mot Ålesund heilt kvite av fisk. Når fisken hadde ligge 8-10 dagar i tjøra, var han ferdig til levering. Då kom det nokre svære skuter, «førsle-bryer» som dei vart kalla. Dei hadde ikkje motor, men vart slepa av slepebåtar. Det var i grann berre eit lasterom med eit lite dekk framme og bak. Ein mann stod og styrte. Slepébåten måtte vere kraftig, for han slepte ofte to skuter i gongen.

No galdt det at færingane var tette når ein skulle føre fiskeri om bord, elles kunne tørkinga vere til fånytt. Fisken vart levert i knippe på fem stykke. Ein betrodd mann tok imot. Når ein hadde levert tjue knippe, var det hundre. Då la ein frå ein såkalla «taltorsk». Det hadde i grunnen vore lett å lure seg frå nokre kokfiskar, men det trur eg aldri hende. Moralen var vel blankare i dei dagar.

I lasterommet vart fisken lødd i lad, og her var dei arbeid for born i 9-10-årsalderen. Løna var femti øre timen for turrfisk og opp til ei krone timen for råfiskarbeid. På denne måten kunne borna tene litt lommepengar eller pengar til å lette litt på hushaldsbudsjettet med. Eller kanskje til klede og sko. Lona for tusen fisk var 25 til 30 kroner. Ikkje så mykje, men kjærkome.

I trettiåra kom kunstig turking på tale. Fiskebruka laga seg elektriske turker. Dei la fisken i reolar. Med varme- og luftvifter tørka dei fisken på kort tid, men denne fisken hadde ikkje den friske smaken frå sol og vind. trå fjøre og svaberg.

Før utskipinga vart fisken vraka i ymse klasser, og

spord og buk vart bortskore. Kanskje også ryggbeinet, om det stod att ein del av dette etter flekkinga

Sa vart fisken pakka i strie og lagt i fine kasser med firmanamn og «Made i Norway» på. Store oceanarar kom og la til ved Storneskaia og førte fisken til Spania eller til Sør-Amerika. Der vart han mest brukt til den verdskjende retten bacalao.

No er vi inne i ei industritid. Alle ting vert laga på fabrikk. Alt er å få kjøpt, anten hermetisk eller gjennom frysekjeder. Den vonde reddhugen er nok vorten mindre, men nye vanskar dukkar vel opp no og. Vi eldre tenkjer nok litt vemodig attende på vakre vårdagar i «fiskefjorå».

Teikning av Lars Peter Dahle.

Ungdomslaget «Samhald» i Straumgjerde rundar 100 år 1. desember. Gjennom det meste av si historie har ungdomslaget vore det samlande kultursenteret i grenda. Dei siste åra har det vore varierende drift i laget og det blir stadig lengre opphald mellom gjenopplivingsforsøka. Tida vil vise om denne artikkelen blir ei hundreårshelsing eller ein nekrolog, skriv artikkelforfattaren. Kjetil Tandstad, fødd 1950, er journalist og medlem av redaksjonen i årboknemnda. Artikkelen byggjer på ein artikkel i jubileumsheftet som kom ut til 90-års-jubileet.

Kjetil Tandstad.

Ungdomslaget Samhald 100 år:

Ein stad å vere - ein stad å lære

Av KJETIL TAMDSTAD

1. desember 1895 gjekk det første ungdomslagsmøtet av stabelen i skulehuset i Tandstad krins. Vel 40 ungdommar teikna seg som medlemmer i Tandstad ungdomslag. Det var læraren i grenda, Ole I. Strømme frå Ingebriktsplassen på Straume, som hadde teke initiativet og som vart den første formannen i laget. Karoline Klokkehaug, Lars E. Strøm og Ole J. Strømme var med han i styret.

To veker seinare innleidde Ole R. Straumsheim til diskusjon over emnet «korleis bor ungdommen best te seg?» Først refsa han forsamlinga litt. Det var for lite opplysning, for mykje drikking og nattereking. Men her var også mykje interesse for kristendom og opplysning.

-Hald aviser, les om kristendom og søk opplysning, ver høflege mot alle folk, formana han. Men han hadde også eit spark til dei mest tunglyndte i bygda: Ungdommen treng også til å glede seg. Fekk dei ikkje lov til det, vil dei verte trøytte av livet her, av at dei ikkje fann nokon hugnad i det, meinte Elling-Ole. Frammøtet var godt, men det var få som våga seg fram i diskusjonen, heiter det i protokollen etter møtet.

«Noko uskuldig leik»

Tre dagar etter møtet ungdommen på nytt. «Hvad Kristendommen lærer og hvad den virker i de menneskelige forholde» var diskusjonsemne denne gongen. Det vart naturlegvis moraldebatt og diskusjon om dans. Til slutt kom ein fram til noko som minner sterkt om eit kompromiss: På møta skulle det vere «upplesing av morosame stykkje, to gongar mat. samt at der skulde vere musikk og noko uskuldig leik» heitte det i vedtaket.

Dagen før veslejuleaftan møttest dei igjen, denne gongen for å drøfte kva som var anstendig kledebud. Karl Jensen Tandstad, best kjend som Synske-Karl, innleidde til diskusjon. Han meinte at det helst var jentene som var uanstendige, men også gutane hadde for lite variasjon i klesdrakta. (Her bør det

kanskje leggjast til at uanstendig ikkje tydde at jentene gjekk rundt med dristige nedringingar og splitt i skjørtet, men at han tykte dei var upassande eller slurvete kledd.) På dette møtet vart elles den nye parafinlampen som laget hadde kjøpt, brakt for første gong. Det var eit slikt storhende at det kom med i referatet.

Julefest i Tormod-stova

Skulestova var ikkje god nok til julefesten 4. juledag 1895 og Tormod-Ole lånte ungdommen stova si. Det var song og leik, opplesing og talar og vertskapet fekk mykje ros for den fine stova med alle dei engelske bileta på veggane.

Små smakebitar frå lagslivet utover: 8. april 1896 vart det vedteke at laget skulle få ut eit handskrive lagsblad og 16. april kom det første nummeret. Varamannen vart namnet og bladet fekk etter kvart dette mottoet på tittelbladet:

*« Eg er nok liten og turr og skrin aa
gjera storverk eg aldri vinn men
hugs eg strævar so godt eg kann.
Dykkar trufaste "Varamann" »*

I dette bladet kunne den som ville skrive alvor og skjemt og få det opplese på festane. Ved at folk kunne få vere anonyme når dei presenterte sine dikt eller meiningar, vart det handskrivne lagsbladet eit viktig forum der også dei blyge skribentane kunne få prøve seg på publikum.

I oktober same året drøfta laget på nytt klesdrakta for kar og kvinne og begge kjønn tok del i diskusjonen. Det vart visst temperatur over debatten. «Det ser ut til at det er litte granne igjen for det kan blive enigheit mellom gutar og jenter om stasen», skreiv referenten etterpå. Veka etter klagar referenten over dårleg oppmøte. Her er korkje tenar eller bas, for alle gutane er på sildefiske på Sørøyane, skriv han.

26. januar 1898 innleidde Jens Jensen Tandstad til diskusjon om bønner og dens gode nytte. «Det er mange som beder tør at blive anset av andre», sa han blant anna og det var det delte meiningar om i salen. I november same året diskuterte dei juleskikk og bryllaupsskikk. Her kom det fram kritikk av dei gamle skikkane med julebrygging og juledans. I april var det korgafest på Riksheim, «Mange glupe saker vart innsende: Fraa Gjentone utsauma mapper, skjorter, forkleder, klokkeputer. Fraa Gutarne mange reint fine snikkararbeid og kjøpte varer».

den om kvelden og tok premie - etter at han først hadde rodd åtte mil fram og tilbake til Ålesund i ein strekk. Frå fana kom i bruk har også namnet på ungdomslaget vore UL Samhald.

I eige hus

Skulehuset og enkelte større«stover rundt om på gardane hadde vore tilhaldsstad så langt. Etter kvart vart lysta på eige hus sterkare. Det vart spinka og spart lenge og i 1912 kunne eit nytt og etter den tids mål flott ungdomshus innviast.

Ungdomshuset slik det stend i dag. (Foto: Kjetil Tandstad)

Rodde åtte mil etter fana

Eit skikkeleg ungdomslag måtte ha ei skikkeleg fane. I 1899 bestilte ungdomslaget ei fane frå Ole Ekornes i Oslo. Han var utflytt sykkyllving og budde i Oslo, der han dreiv som profesjonell fanemalar Ole Ekornes har signert ei rekkje av dei fanene som i dag er i bruk i ungdomslaga kring om i landet. Fana var lova ferdig til 17. mai-festen og ungdoms lagsmedlemmene venta i spenning kvar kveld på al mjølkebåten skulle kome med ho. Men det varte og det rakk Då ho ikkje var koma 16. mai om kvelden, men framleis låg på posthuset i Ålesund, tok Carl Tandstad, lærar frå Johannesgarden og naboen Karl Tandstad frå Jakobsgarden ein færing og rodde til Ålesund. Dei var framme til postkontoret opna om morgonen, fekk ut fana, rodde heimatt og nådde festen om ettermiddagen. Det høyrer også med til historia at Synske-Karl var med på kapproinga på fjor-

Tomta fekk dei kjøpt av Tormod-Ole for kr. 75. Berre det var eit stort løft for laget. For å skaffe pengar til byggjefondet, vart det sett i gang pengeinnsamling. Mykje pengar kom frå bygdeungdom som hadde utvandra til Amerika og som hadde lettare tilgang på kontantar. Ungdomslaget inviterte også folk til å bli livsvarige medlemmer ved å betale 25 kroner eller arbeide dugnad eller gje varer tilsvarande 30 kroner. Når timeløna var 25 øre og mange i krinsen ofra minst 500-600 dugnadstimar på ungdomshuset, er det ein imponerende innsats. Hans Fredrik Erstad, best kjend som Sandkongen, leverte all sanden det var bruk for gratis om bord i båt

Heile huset kom på 7.000 kroner. Som ventande var hadde ikkje laget pengar nok til å betale eit slikt utlegg kontant. Dei laut låne 2.800 kroner mot kausjonar og det var alt dei fekk. Likevel mangla dei 1.000

kroner. Då sette Andreas J. Straumsheim frå Olagarden hus og heim i pant og lånte pengane som skulle til. Alt i 1920 var huset skuldfritt. Det fekk Lars A. Tandstad frå Nedst-Øggaren på Tandstad mykje av æra for. Songen har heile tida vore ein viktig del av lagsarbeidet i UL Samhald. Laget hadde sitt eige songlag. Ein gong i 1930-åra tok songlaget namnet Straumgjerde blandakor. Frå 1920 hadde laget også eit eige idrettslag som fekk namnet Ringen.

Dans og kjønnskvoltering

Spørsmålet om det skulle dansast eller ikkje har følgt ungdomslaget gjennom det meste av dei hundre åra som har gatt. I lovene for laget heitte det at det var ulovleg å danse på vanlege ungdomsmøte. Spørsmålet om det skulle dansast måtte avgjerast i plenum på eit ungdomslagsmøte. Det var for viktig til å vere styresak. Det var også ulovleg å leige ut huset til bryllaupsgilde med dans utan å ta minst 15 kroner i leige. Det var ikkje så reint lite. Til samanlikning var lagspengane 50 øre for karar og 25 øre for kvinner.

Når det galt kvinner i styringa, var UL Samhald føre si tid. Alt frå første stund var det minst ei kvinne med i styret og i lovene, som kom i 1918, innførte laget regelrett kjønnskvoltering: «I styret skal det til ei kvar tid sitje tre kvinnor og tre karar», heitte det.

Kultursenter

Møtebøkene ber bod om at ungdomshuset vart det kultursenteret medlemmene som reiste det hadde drøymt om. Det var møte med eit par vekers mellomrom og berre i korte periodar ser det ut til at laget har hatt vanskar med å få til program. Det vart sunge mykje, det var framhaldsopp-lesing frå kjende romanar. «Jorda rundt på 80 dagar» av Jules Verne gjorde stor lukke. Og det var foredrag. Etter referata å døme var det ikkje uvanleg at talaren sto på stolen i eit par timar. Det såg ikkje ut til at nokon hadde noko imot det.

Lysbilete var ein stor attraksjon. Når folk som hadde fare vide kunne fortelje om framande land og vise lysbilete til, var det alltid fullt i salen.

Aktiviteten var god heilt til krigen kom. Det første krigsåret var aktiviteten laber og lagsarbeidet slutta brått i juni 1942. Grunnen var freistnaden på å nazifisere Noregs Ungdomslag. Det fekk alle ungdomslag i landet til å leggje ned verksemda si i protest mot innblandinga frå okkupasjonsmakta. I 1945 kom laget drift att. Landet skulle byggjast opp att. For ungdomslaget var ei viktig oppgåve skogplanting.

Med fare for å gjere mange trugne lagsmedlemmer urett, er det tre mann frå etterkrigstida som skal nemnast særleg. Den første er eldsjela Kasbar Straume, som i mangt og mykje var UL Samhald gjennom ei årrekke. Osvald Vigstad tok over som formann i ei tid då det vart alt vanskelegare å drive frilyndt arbeid. Han gjorde også ein stor innsats med ein svært ung og skiftande medlemsmasse gjennom mange år. Ei liknande rolle har Petter Jarnes hatt dei siste par tiåra. Når ein går gjennom lagsbøkene, ser ein tydeleg kor mykje det har å seie at det er kontinuitet i drifta og at ein del godt og vel vaksne er med i styret og knytter kontakt til fortida.

Det vart spinka og spart lenge og i 1912 kunne eit nytt og etter den tids mål flott ungdomshus innviast, (Foto: Kjetil Tandstad)

I 1996 går vi inn i eit jubileumsår som gjeld dei to suverent største kora i Sykkylven kommune: Ungdomskoret Message og barnekoret Mini Message. Med sine til saman nærare to hundre medlemmer, har dei i høvesvis 25 og 20 år, heilt sidan 1971 og 1976 i stigande grad vore ein kultur- og misjonsfaktor å rekne med i kommunen, og songen deira har lydd i ulike samanhengar langt utover Sunnmøre sine grenser. Korleis byrja det eigentleg? *To utrulege kor-jubiléum, men:*

25 + 20 = sant!

AV OLAV PILEBERG

Frå slutten av 1960-talet bles ein stadig sterkare ungdomskor-vind over landet. Han kom frå Bergen, der ungdomsprest Kjell Grønner med inspirasjon frå USA fann beinvegen inn til ungdommen i tenåra med friske, fengande gospellåtar, gjerne tilsett rørsler og til tonar frå tøft orkester.

I Sykkylven fekk vi 1 januar 1971 ny sokneprest: John Flacké. Han var levande oppteken av konfirmantarbeidet og spørsmålet om korleis ein på beste vis kunne nå inn til ungdommen med den kristne bodskapen. Flacké vende seg til kvinner og menn i kyrkjelyden som alt hadde arbeidd med desse spørsmåla ei tid. Det vart fleire møte, m.a. med leiarar i songlag som tidlegare hadde vore i drift, men på haustparten i 1971 vart det avgjerande møtet halde i husværet over Fauske Landhandel. Her budde Kirsti og Ivar Vestre som meir enn kanskje nokon i Sykkylven hadde kjent naud for ungdomsarbeidet. I tillegg til vertskapet møtte soknepresten, Borghild og Oddvar Halgunset og Bjørg og Terje Bakke. Resultatet av møtet vart at ein ville arbeide for å få i gang eit ungdomskor etter Ten Sing-mønster i Sykkylven, og ei stund før jul vart det invitert til ei første samling og øving.

Staden var kyrkjesalen som sto ferdig eit par år tidlegare. Ivar Vestre var dirigent, og med seg i leiarstaben hadde han Terje Bakke. Oddvar Halgunset og kona Kirsti. Songglade ungdommar mangla det ikkje på; Femti-seksti gitar og jenter frå attande klasse og oppover møtte fram. Ei tid seinare vart aldersgrensa sett til sjuande klasse. Ungdomskoret *Ny Song* var fødd, men måtte nokså snart innsjå at dette namnet trong avløyning av eit som det swinga litt meir av, og *Message* vart valt. Ordet tyder *bodskap*, og det var nettopp den gode bodskapen som skulle formidlast: Evangeliet - the Gospel. «*Message har som mål at dei unge får oppleve den kristne glede og kraft, og i dette miljøet har Guds ord og bøn sin klare og nødvendige plass.*» Slik står det m.a. på eit presentasjons-ark frå desse første åra. Koret fekk eigen logo i 1974, teikna av Margareth Relling Uri.

Tilhøvet til kristenflokken i bygda kunne vere så ymse.

Olav Pileberg.

Under opptreden kunne ein frå eldre folk høyre replikkar som "*Høyre du ka' dei seie?*» Andre sat med knepte hender og bad for koret. Misjonsungdomslaget i Sykkylven hadde i 1970 kjøpt turisthytta på Fjellseter, og bygde henne ut til det tidhøvelege Fjellseter Ungdomssenter. Men sjølv her måtte trommeslagaren i orkesteret pent setje att trommene heime når koret skulle samlast til øving. Etter kvart gledde likevel alle seg til dei årvisse samlingane på haustparten og rundt morsdagshelga med song og skigåing i rikt monn. Og trommene fekk vere med. I 1975 følte koret at det var på tide å reise på tur, og den første større utflukta gjekk ei langhelg om sommaren til Bjørli Bibelcamp.

Barnekoret Mini Message kjent til

Etter fem år med vekst og framgang var grunnen lagt for meir nybrottsarbeid. Nokre av dei same som hadde drege i gang ungdomskoret orda fram på om at ein burde hatt eit aspirantkor til Message. Hausten 1976 kunne Kirsti Vestre og Oddny Marit Eidheim i lag med Roar Fremstad ønskje velkommen til øving i kyrkjesakn eit førtitals gitar og jenter frå fjerde til sjette klasse. Namnet på koret var ingen i tvil om. Det skulle vere Mini Message, fordi dette var veslebroren eller -systera til Message. Storleiken på bodskapen var den same frå begge kora, sjølv om barnekoret «berre» hadde dei enkle barnesongane på programmet. Roar spelte til på gitar

Bortsett frå ein no tjuetårig tradisjon med å syngje i kyrkja ved familiegudsteneste på julekvelden, finst det lite og ingen ting nedskrive frå denne første tida i Mini Message. Men at dei to fruene hadde rodd seg ut på djupt vatn kom for ein dag då dei nokre veker etter første øving vende seg til Olav Pileberg med bøn om hjelp. Dei musikalske nådegåvene strakk ikkje til lenger, meinte dei. Olav hadde m.a. musikkutdanning frå Bergen, og hadde prøvd seg som dirigent både for kor og korps tidlegare. Barnekor hadde han ingen erfaring med utanom songen i skulestova. Etter ei kort tid til å tenkje seg om svara Olav ja til utfordringa og slik byrja ei teneste som skulle strek-

kje seg over eit par decennium førebels fram til denne Eit par år etter starten hadde koret funne sin øvingsmodell som i hovudtrekk har halde seg til sommaren 1995: 30 min øving, 30 min pause med andakt/ spel/ leikar. 30 min øving. Ein opna samstundes også opp for at tredjeklassingane kunne begynne i koret. Frå midten av åttitalet har måndag vore fast øvingsdag. I informasjonen som gjekk ut til heimen sto det skrive at «Målet med øvingane er å få dei unge aktivisert i kristeleg miljø gjennom arbeid og leik.» Sameleis vart det poengtert at Mini Message, på same maten som Message, var danna innan Misjonsungdomslaget i Sykkylven. Som nemnt var det dei enkle barnesongane med gitarspel til som rådde grunnen til å begynne med, men etter kvart kom fleire og fleire instrument som songarane trakterte sjølve; triangel, rytme-pinnar, større og mindre stavspel. og til sist jamvel to pauker. innkjøpte i 1984. Alt saman slikt som ein gjerne med eit samnamn kallar Orff-instrument. Då Ivar Skippervold i 1989 besøkte koret, laga han em reportasje i eit landsdekkjande søndagsskuleblad om Mini Message og Orff-instrument, fordi dette var ein kombinasjon han elles ikkje hadde sett hjå dei mange barnekora som han hadde besøkt rundt i landet. Og at dette kunne klinge pent, kan høyrast den dag i dag på Sykkylvskassetten '83 som Lions Club fekk laga, og som både Message og Mini Message syng med på. Ein populær låt frå denne tida var tonesett etter Jesaja 41.10: «Ver ikkje redd, eg er med deg....» Denne skriftstaden fekk plass på diplommet som Mini Message fekk laga, og som alle sjetteklassingar sidan har fått til minne om tida i koret. Del kan elles nemnast at den eldste tilgjengelege årsmeldinga er ført i pennen av Roar Fremstad og er frå 1980. Då har det vore seksten øvingar gjennom hausten og vinteren fram til årsmøtet på nyåret -81, med fire leiarar og gjennomsnittleg 42 songarar. Sitat frå årsmeldinga: - *På øvingene er det nok å gjøre, ikke minst med å holde ro i flokken. Vi har enkelte ganger vært nærmere*

50 stk på øvingene og då har det lett for å gli ut i unødige mye prat! Ei lakonisk utsegn, spør du meg!

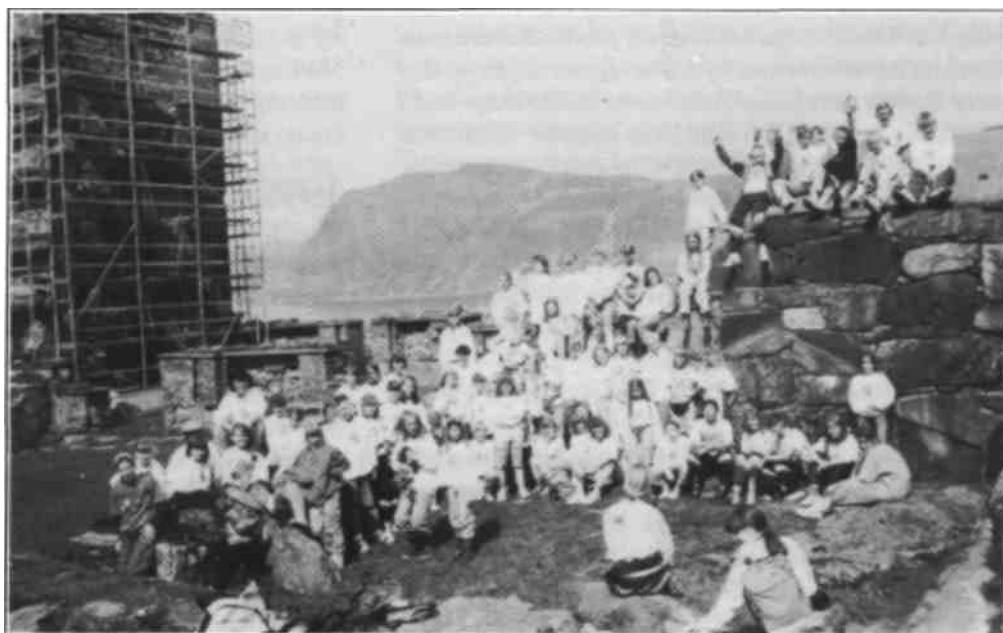
Ungdomskoret Message runda i 1981 sine første ti år. og dette vart markert med å øve inn ein noko omarbeidd versjon av ein svensk musical som dei kalla «Noah's båt».

Vekst og utvikling

Etter kyrkjebrannen på nyåret 1983 fekk bedehuset status både som interimskyrkje og øvingsstad for Message og Mini Message. Bolken frå 1982/83 skulle vise seg å bli ein god vekstperiode for dei to kora. I ein protokoll som Message optimistisk tok til å skrive på hausten 1982 kan ein lese om weekendar på Fjellseter Ungdomssenter, kyrkjeveke i Ulsteinvik, gudstenester, konfirmant-festar. ungdomskveldar, gospelkveldar i og utanfor bygda, Sykkylvsmesse. ungdomsgrupper og adventkonsert, julekonsert og julefest, misjonsveker og vintertreff på Stranda. Ein skjønar godt at skrivinga tok slutt etter eit år, for dette blir det fort mange sider av. Typisk for denne perioden er at begge kora etter kvart vert meir synlege med egne og etter måten større tilskipingar. På vårparten i 1985 inviterte Message til «Kortreff». Søndag den 9. juni møtte sju ungdomskor frå distriktet i tillegg til vertskoret, og før sola gjekk ned, hadde dei fått unna både song-gudsteneste, friluftskonsert ved og kveldskonsert i Storhallen.

Same våren 1985 ville Mim Message ut og sjå seg om i den store verda, og det vart tut både til bedehuset i Langevåg og til kyrkja på Nordfjordeid med eige program på halvannan time. Vi saksar frå avisomtalen i mars etter turen til Nordfjord: «. Turen gjekk kjempefint, og songarane var eksemplariske. All ved Ringstadkrysset på Stranda vart den gamle reiserekorden tii Mini Message slått sønder og saman, og etter å ha passert fylkesgrensa følte vi oss retteleg på vidvanke. Her sørga telehiv av svært god nordfjordsk standard for at vi verkeleg fekk prøvd vår motstandskraft mot reisesjuke... Program-

Barnekoret Mini Message dreg ofte på tur. Her er koret t St. Albanusklosteret på Selje i mai 1993. (Foto: Olav Pileherg)

Message i oktober 1995- (Foto: Knut Magerholm)

met omfatta korsong, blokkfløyte gruppe og stavspelgruppe i solo og samspel, diktlesing og enkeltinnslag for piano - både med to og fire hender. «Talen» som også koret tok seg av. var ei blanding av musikytring, tekstar og songar samansett til ein heilskap, med tema frå borna sin kvardag i skule og heim. Sluttorda i felles talekor lydde slik: Vi veit at alle er forskjellige og har ulike tabbar inni oss, men Jesus seier at Han er like glad i alle. -

I 1986 feira Message 15 års jubileum med å setje opp musicalen «Pappa» og Mini Message sette eit heller stort apparat i sving for å få på scena eit bibelspel av Egil Hovland med utgangspunkt i Lukas 19: Mannen i treet. Diverre tillet ikkje plassen nærare omtale av desse store prosjekta. Under kulturveka rett før jubileumskonserter debuterte barnekolet med nye, kvite genserar påtrykt den vakre logoen som Svein Asbjørnsen hadde skapt året i førevegen, og som Kirsti Zahl Urke hausten -92 omsatte til ei vakker fane med silketrykk. Til slutt i jubileumsse-songen vart punktum sett med ein kjempetur i strålende sommarsol til Lillehammer med overnatting på Mesnalia og moro i leikeland ved Hunderfossen. Ikkje rart at medlemstalet i koret hausten etter auka til 69. og fram til sist sommar har talet på innskrivne medlemmer i Mini Message lege mellom 70 og 90.

Samarbeid

Frå 1988 fekk vi inn eit nytt og spennande moment i programlaginga til dei to kora: *Samarbeid* mellom kora og med andre, gjeme landskjende songarar og musikarar. Hausten -87 tok dirigenten for Mini Message kontakt med Arnold Borud, far og musikalsk leiar i den berømte «Børudgjengen», (no: Arnold B. Family) for å

finne ut om det vai mogeleg å gjere noko i lag. Etter nyttår fekk vi positivt svar, og i samråd med Message og Misjonsungdomslaget vart helgetorsdag den 12. mai bestemt. Våren gjekk etter dette mykje med til å førebu konsert på samfunnshuset. Det vart «stinn brakke» og full klaff i snålände sommarvær Samfunnshuset vart mest for lite for alle som ville på konsert, og alle fekk prøvd seg i programmet: Mini Message, Message, publikum i allsong som nesten lyfte det solide taket, og sjølvsagt Bømdgjengen med «Lille Ole» på tampen av si karriere som liten: 11 år Akkurat denne dagen høvde det godt å syngje med på «...Sola på Møre er best synest jeg!» Mykje på grunn av suksessen med denne konserten vart poenget med å engasjere krefter både innan kommunen og utanfrå følgd opp også i seinare år, særleg i Mini Message, og vi vågar påstanden om at dette hai" betydd tilføring av inspirasjon til våre eigne songarar og ei aukande interesse blant publikum for programma våre.

1990 - i dag

Etter kvart som nytt tiårsskifte nærma seg, fekk kyrkjelyden gleda av å sjå nykyrkja vekse fram, og to medverknader må nemnast: Mini Message sin innsats på vigslingsdagen 1. påskedag 1990, og framføringa av bestillingsverket «Stor Oppstandelse» dagen etter, den 16. april. Påskedagen med kyrkjevigsla vil nok stå lenge fast i minnet til dei som var så heldige at dei fekk vere med. Mini Message tok del i spissen for inngangsprosesjonen, med song og med påskeliljer. Eitt tusen nyplukka liljer frå Vik og Velledalen måtte til for å pynte kyrkja og for at alle skulle få kvar si ved utgangen og bere med seg til pynting av festborda i Sykkylven Storhall, der lange rader med bunadskled-

de medlemmer fra Message serverte dei 800 gjestene! Men før ein var komne så langt, hadde koret til utgang framført «*Dine hender er fulle av blomster...*» godt hjelpete av Sykkylven Blandakor på omkvedet.

«*Stor Oppstandelse*» var (inga av programnemnda for kyrkja hjå Arnold Børud og spesialskrive for våre barne-, ungdoms-, og vaksenkor i tillegg til solistar og bra stort orkester. Dei to framføringane andre påskedag 1990 under leiing av komponisten med til saman nærare to tusen tilhøyrarar og rundt 250 songarar og musikarar vart også eit av dei verkeleg store minna for livet. Men ein må smile ved tanken på øvingane fredag og laurdag to veker i førevegen, der Børud på rekordtid trimma det 13 menn og kvinner store orkesteret før han sveisa det saman med dei godt over 200 songarane i tre kor: Mini Message, Message og Sykkylven Blandakor. Ein saksar fri MM-informa-sjonen til heimen: «*Send gjerne med songaren litt mat og ein merka cumpingstol. pluss ikkje alt for fine klede. Hugs at kyrkja enno ikkje er vaska ned!*»

Hin månad etter kyrkjevisglinga inviterte barnekoret til *Triangeltdag 1990*. Det hadde seg slik at ved juletider 1987 hadde koret meldt seg inn i Norges KFUK/KFUM, og fekk status som triangelkor. Triangelet eller trekanten symboliserer ånd, sjel og lekam, og det er ein grunnleggjande tanke i organisasjonen at ein i alt arbeid skal ta vare på desse tre sidene av individet. Dette slemde godt med våre meiningar, og difor vart koret innmeldt. Men då fekk vi også reise på Triangeltdag, eller skipe til sjølve for dei andre einingane i distriktet med medlemmer opp til 13 år. «Vår» dag den 27. mai samla rundt 280 songarar til gudsteneste, mat, leik og moro. triangeltdag og konsert, og var det første, større stemnet som Mini Message skipa til - med god hjelp av foreldra. No varde koret sitt medlemsskap i KFUK/KFUM berre i fem år, ut 1992. Likevel rakk koret i løpet av dei to attverande åra både å ta del med song i Ålesund kyrkje den 24. juni 1991 for eit eksklusivt publikum med konge, dronning, pnns og prinsesse i spissen, og vi fekk reise til barnegospel-festivalen «*Det kribler i heina*» med rundt eitt tusen songarar og leiarar i den store Drammenshallen 4- 6. oktober året etter. Begge desse opplevingane kvalifiserer for egne omtaler!

For Message betydde ny kyrkje ny øvingsstad. Medan Mini Message valde å halde fram med øvingane på bedehuset, valde ungdomskoret å gå attende til øvingane i kyrkja. Dette hadde nok både strategisk og praktisk grunngeving. Samstundes med kyrkjevisgla investerte koret i lag med soknerådet og fleire andrelag, må. Mini Message, i nytt, stort lydanlegg. Medan det gamle Shure-anlegget var kjøpt brukt femten år tidlegare for 11000 kroner, måtte ein ut med det tidoble for det 24 kanalar store Lem-anlegget som ein fekk overta frå Ålesund Lyd. På bedehuset fanst ikkje lagerplass og rimeleg høve til rigging av så tungt utstyr, medan nyekyrkja hadde ein krok av bomberommet til rådvelde og dessutan kyrkjestova vegg i vegg til øving.

Vintertreff '91

I 1990 tok Message på seg å skipe til det største arrangementet så langt i koret si soge: *Vintertreff 1991*. VT er ei årleg tilskiping som går på omgang mellom Ten-Sing-kora i ein region siste helga i januar. I Sykkylven var det samla godt og vel åtte hundre ungdommar frå Sunnmøre, medrekna gjestande kor frå Molde og Florø. Arrangementet fekk stor merksemd, også i landsdekkjande aviser, og det la beslag på det meste av rom-kapasiteten frå Ullavik skule, via Storhallen og til Vik skule. Hovudsamlingane var lagde til Sykkylven Storhall, og etter framføringa av collagen «*Stor Oppstandelse*» med utgangspunkt i Børud sitt verk til kyrkjevisgla året i førevegen, var det ikkje mange som gjekk upåverka frå Storhallen. Dei godt og vel ti tusen kronene som vart innsamla til spedalske i Bhutan minner om at ungdomsarbeidet også har ein vidare horisont enn berre den lokale. Ungdommane nytta og høvet til å minnast folkekongen Olav V som nettopp var gått bort, då dei i vintermørket gjekk i fakkeltog til grusbana der dei danna kongen sitt monogram med lyfte faklar. Ei stillfarande og verdig markering av minnet om ein avhalden konge.

Meir enn eit kor

Ikkje utan grunn vert det hevda at «*Message er meir enn eit kor*». Ungdommar samlast til øving og andre aktivitetar frå dei fleste kantar av kommunen og har under ungdomsarbeidaren, vaksenleiarar i koret og Message-styret si leiing utvikla seg til eit multiforetak som dekkjer leiartrening, styreverksemd, dingentfostring, sam-song i kor og samspel i orkester, solistopptreden, lydteknikk, drama- og dansegrupper, bibelgrupper, pengeinnsamling / økonomi, matlagning og mangt anna. I tillegg utviklar dei eigne konsertopplegg i form av collagar eller revyliknande program med heilt eller delvis sjølvskrivne tekstar. Døme på slike oppsetjingar frå dei siste åra er *Ikkje for nær* (-92), *Val* -93 eller *Følg meg* (-94). I 1994 valt Message plukka ut til å vere med i eit leiartreningsprosjekt styrt av LNU/Norges KFUK-M. Dette inneber at laget får oppgåver, oppfølging, korrigering og vurdering av leiartamingsarbeidet frå sentralt hald. Laget har også godt formulerte målsetjingar med handlingsplan fordel vidare arbeidet. Mykje av dette som her er nemnt er arbeid som det ville vere nesten umogeleg å få gjort innanfor ei ramme av friviljug, ubetalt innsats.

Barnekor-minival -94

Mini Message hadde i 1992 innleia samarbeid med organist Odd Jakobsen i Gulset menighet i Skien. Han dirigerte barnekoret Gla' Vox og hadde etter kvart deve det fram til eit av dei mest kjende i landet. Han meinte at Mini Message var eit svært bra kor, og gjorde framlegg om at koret tok initiativ til ei barnekorsamling i Sykkylven, der også Gla'Vox kunne vere med. Denne ideen vart følgd opp med ei sondering hausten 1993, og sommaren -94 samlast rundt 400 barnekorsongarar og leiarar til gudstenester, konsert og andre kontaktskapande aktivitetar i tretti hektiske timar. Det heile vart i realiteten ein riktig festival, sjølv om ein i utgangspunktet ik-

Kari og Ivar Vestre: Aktive bare- og ungdomsarbeidarar i Sykkylven. Ivar dirigerte Message i 18 år. Kirsti var leiar både i Message og Mini Message i ei årrekke.

kje hadde tort å kalle det anna enn barnekorminival. Og her som i dei andre stöne tilskipingane våre bar foreldra sin store del av arbeidet med godt humør, breie smil og utan å kny! Sist sommar reiste Mini Message på gjenvinn til Gla' Vox, og hadde tre sær s trivelege dagar i Telemark.

Dirigentar, leiarar og musikarar

1989 vart eit slag merkeår for Message. Ivar Vestre, ein av koret sine grunnleggjarar og omtykt og trufast dirigent gjennom 18 år, fann ut at tida var inne til å seie takk for laget. Kva no? Det var inga kø av folk til å ta over dirigentpinnen, og her sto mange ungdommar utan leiing. Resultatet vart at kororganiseringa måtte gjennomgåast på nytt, og ei modig og musikalsk ungjente på femten år. Margrethe I. Velle, tok på seg kallet til arbeidet med dirigering av 110 ungdommar frå 13 -23 år! Rett nok hadde ho gått gradene i Mini Message og bestått fire dagars dirigentkurs ved Viken folkehøgskule, men - kunne dette gå bra? Ho løyste sine oppgåver med glans både som dirigent og songsolist i tre år fram til 1992. Men då sto ein annan ungdom klar til å ta over: 17 år gamle Øystein Fauske, som hadde to år på seg til å få fram det han ville med tenåringane Karoline Vemøy tok så over frå 1994, og frå hausten 1995 har dei to jentene Maria Nupen (17) og Lina Welle (14) sagt ja til å dele på ansvaret for å dirigere ungdomskoret. Orkester-leiinga har Øyvind Ebbesvik, som spelar gitar, og med seg i orkesteret har han Silje Pileberg, piano/synth. Otto Helge Nygård, bassgitar og Kent Lindstad, trommer/saxofon.

Musikken i Mini Message har etter perioden med gitar og Orff-instrument hovudsakleg vore teken hand om av dei dugande ungdommane Knut Arild Nupen og Linda Kolstø. Begge har dei fleire år bak seg på piano og synth både i Message og Mini Message etter at dei kom i ungdomsaldere. I jubileumsåret er det Silje Pileberg som syter for musikken også i Mini Message

Eit viktig storhende kom då soknerådet og medlemmer frå Misjonsungdomslaget hausten 1991 gjekk saman

om å tilsetje *ungdomsarbeidar* i halv stilling. Message og konfirmantarbeidet fekk med dette tilført ein ressurs som har betydd svært mykje for drifta i koret og for samordninga av dei mange aktivitetane som finst. Ungdomsarbeidaren har kontor i kyrkja. Verken Mini Message eller Message ville ha vore mogeleg slik dei har utvikla seg gjennom 20 og 25 år utan at sær s dugande og initiativrike vaksenleiarar hadde vore med og styrt, drege og puffa på lasset. Kyrkjelyden, sa vel som kommunen bør også tenkje på deira årelange innsats når status vert gjort opp Mini Message har aldri hatt noko eige styre. Det er leiarane som har fungert og styrt med meir eller mindre mjuk hand Kanskje er tida no inne til ny vurdering av denne modellen. Men at arbeidet vert sett pris på viser dei mange positive tilbakemeldingane gjennom direkte kontakt på gata, telefonar, avisnotisar eller til og med avisleiar om «Eldsjeler og tryllekunstnarar». Og ikkje nok med det: Då Den kommunale Kulturprisen i 1992 vart delt ut for første gong, gjekk han til under teikna, hovudsakleg for arbeidet med barnekolet Mini Message. Ingen må vere i tvil om at både denne tildelinga og alle dei andre tilbakemeldingane varmar og vert sett stor pris på. Alt i alt torer vi seie at ungdomskoret Message og barnekolet Mini Message ved sine aktivitetar gjennom 25 og 20 år har vist at dei er ein stor ressurs for miljøet i ei kommune som Sykkylven. Difor bør tilhøva leggjast slik til rette at begge kora er sikra vidare drift i kyrkjelyden, innafør ei trygg, kristen ramme.

Etterskrift:

Når til saman 45 kor-år med to ulike kor skal komprime-rast til nokre få sider i eit hefte, seier det seg sjølv at trykket må bli stort - kanskje nær på ein eksplosjon. Mange vil sakne omtale av hendingar, konsertar, smågrupper, turar eller personal som ein hugsar med glede då ein sjølv var med. Kan hende vil slike glimt kunne innpassast i ei jubileumsavis som ein emnar på til jubileumsfeiringa våren -96. Ho kan interesserte i så fall få tak i ved å vende seg til kyrkjekontoret i Sykkylven.

To jenter som har teke på seg å dirigere Mini Message, t.v. Maria Nupen og Lina Welle. (Foto: Knut Magerholm)

De arkeologiske utgravingene på Aure

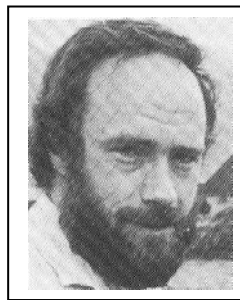
Av BJØRN RINGSTAD

I 1989 dukket de første arkeologiske funnene opp på Auremarka, like i nærheten av den nye kirka. Senere har det ved jevne mellomrom kommet frem flere funn etterhvert som arkeologene har undersøkt nye områder. Undersøkelsene som er utført viser at det meste av de sentrale flatene i sentrum av Sykkylven skjuler spor etter bosetning fra forhistorisk tid. På selve markoverflaten er ikke noe av dette synlig. Bosetningssporene tegner seg som svarte felt i den rødbrune sand-og grusholdige undergrunnen. Her ligger merker etter husstolper, ildsteder og ulike groper til å bearbeide mat i, spredt utover området. Innenfor et relativt begrenset areal kan vi følge bosetningsutviklingen mer eller mindre kontinuerlig gjennom flere tusen år. Så langt vi kan se idag er det 4 bosetningsområder som vi kan se på som ulike faser når vi vil belyse utviklingen over tid. Vi skal her se litt nærmere på disse områdene som jeg har kalt dagens tunområde/kirkeområde, «helsesentertomta», «Blinkentomta» og «Kilde-haugtomta».

Dagens tunområde/kirkeområde

Dagens tunområde på Auregardene med «Kaptalgarden», «Pilgarden», «Jangarden», «Bakken», «Bøen», «Overågarden» og «Eljagarden» representerer det sentrale bosetningsområdet gjennom de siste hundre årene. De eldste bygningene som står her idag er fra siste halvdel av 1800-tallet.

Auregarden har vært kirkested helt siden middelalderen. Nøyaktig hvor de tidligste kirkene lå vet vi ikke, men vi må anta at plasseringen ikke avviker mye fra plasseringen på gamlekirka som brant ned i 1982. Foreløpig er det ikke funnet spor etter hus som vi kan tidfeste til middelalder og vikingtid. Dette tidsrommet er kun representert med noen få løsfunn av såkalte «baksteheller», skår av kleberkar og ei grop i bakken som er C 14 datert til perioden. Etter alt å dømme har gardshusene i vikingtid og middelalder ligget omtrent på samme sted som dagens tunområde. En av grunnene til at vi ikke har funnet spor etter disse husene kan skyldes endringer i byggeskikken. Det er en vanlig oppfatning blant forskerne idag at gjennom-bruddet for lafteteknikken fant sted i vikingtiden. Når man gikk over til denne byggemåten, hadde man ikke lenger det samme behovet for å fundamenter, kon-

Bjørn Ringstad.

struksjonselement dypt ned i undergrunnen. Muligheten for arkeologene til å finne igjen spor etter hus av denne typen er derfor også langt mindre enn ved f.eks. stavbygde hus oppført med takbærende stolper gravd ned i bakken. En annen faktor som også vil kunne virke inn på vår evne til å finne eller erkjenne tilstedeværelsen av eldre hus, er tykkelsen på åkerjorda. Etter hvert som tiden gikk ble åkerlaget tjukkere og avstanden ned til undergrunnen der bosetningssporene er lett synlige, ble stadig større. Sjansene til å oppdage spor etter takbærende stolper ble dermed også mindre. Idag er åkerjorda enkelte steder på Auremarka like ved «Kapralgarden» nærmere 1 m tykk. Dette vitner om en intens dyrking og gjødsling gjennom århundrene.

«Helsesentertomta»

På «Helsesentertomta» er de mest omfattende arkeologiske undersøkelser på Aure utført. I dette området er det funnet spor etter en rekke hus. Ut fra det mylder av stolpemarkeringer og gropstrukturer som det her er merker etter i undergrunnen, har en til nå maktet å skille ut 10-12 bygninger. Husene er av litt varierende størrelse. De minste er ca. 12-15 m lange, de største hele 40-60 m lange. Bredden har variert fra 4-5 m opp til omkring 8-9 m. Dette vil si at det største huset har hatt en grunnflate på omlag 500 kvadratmeter. De fleste husene har vært orientert øst-vest, dvs. parallelt med dalen. Dette er den orientering som nok er mest gunstig i forhold til vindretningen og som nok også var mest hensiktsmessig med tanke på utnyttelse av solvarmen. Inngangene til husene har vært på langveggene. Noen av husene har spor etter flere dørpninger.

Husene på «helsesentertomta» har hatt parvis takbærende stolper inne i huset, satt sammen i en grind. De er av en type som vi finner igjen over store deler av Nord-Europa. De mange stavløene som vi har stående omkring i bygdene våre, er også bygget etter samme hovedprinsipp. Det er mer uklart hvordan ytterveggene i husene har sett ut. Trolig er det nytteløse løsninger til noe forskjellig tid, kanskje også etter hvilken funksjon huset har hatt.

Husene som er funnet har etter alt å dømme at noe ulike funksjoner. De store langhusene har trolig vært

kombinerte boliger både for mennesker og dyr. I den vestre delen av det best bevarte langhuset, som er 38 m langt, er det funnet spor i undergrunnen tolket som bås-skille. Ut fra dørmarkeringer og planløsning forøvrig kan det se ut til at dette huset har vært delt i 3 større rom. I den vestre delen har dyrene stått. Det midterste rommet har hatt funksjon som bustad, mens det i den østre delen kan ha vært en form for lager. Ytterveggen i huset har trolig hatt en form for flett-verkskonstruksjon med leirklining. Enkelte steder i de markerte sorte vegg-grøftene («vegggrille») som synes i undergrunnen, er det merker etter runde veggstolper som er satt ned med jevne mellomrom.

I den søre delen av «helsesentertomta» er det funnet to hus, ca 12-15 m lange, som er orientert nord - sør. Her er det ikke funnet spor etter ildsteder, og husene er tolket som en form for uthus, kanskje en låve eller en annen form for lagerbygning.

Det store huset på nærmere 60 m, er blant de største som er funnet i Norge. De enorme merkene i undergrunnen etter de takbærende stolpene skiller seg spesielt ut. Med en diameter på mellom 1 og 2 m og en dybde på 70-90 cm er stolpehullene kanskje de største som er funnet i hele Skandinavia. Dette vil likevel ikke si at de nedgravde stolpene har hatt slike dimensjoner. Ut fra avtrykk av leire kan det se ut til at selve stolpen har hatt en diameter på ca 50 cm. Det er noe usikkert hvilken funksjon dette store huset har hatt, men det er ikke unaturlig å tenke seg en form for «gildehall». Vi kan tenke oss at den lokale «høvdingen» eller «storbonden» holdt til i dette huset. Kanskje ble det her utført ulike religiøse seremonier og blot.

Husene på «helsesentertomta» har vært i bruk til noe ulik tid. I den mest sentrale delen av utgravingsfeltet er det f.eks. skilt ut 4 faser med hus på samme sted. Ut fra stratigrafiske forhold og C-14 dateringer ser det ut til at «helsesentertomta» hovedsaklig har vært i bruk i deler av romertid/folkevandringstid, dvs. fra ca. 100 - 500/600 e.Kr. Hvor mange hus som har stått samtidig er det vanskelig å avgjøre, siden det tross alt bare er en liten del av området som er grundig undersøkt. Som et minimum må vi likevel kunne anslå et tun med 3 - 4 hus.

Utenfor husene er det spor etter en del større «koke-groper» fylt med skjørbrønt stein og trekull. Dette er groper nyttet ved tilberedning av mat. De har fungert som en slags steikeovn. I gropene har man varmet opp steiner. Etterpå er maten, kanskje i form av store partert kjøtt, pakket inn i en slags «folie» av blader og lagt ned i gropa med steinene. Det hele ble så dekket til med jord i noen timer før man igjen kunne ta opp maten, nå ferdigsteikt.

Av gjenstander som er funnet på «helsesentertomta» kan nevnes ulike typer keramikkskår, en spydspiss, spinnehjul (handtein), kniver og et par perler. I enkelte av gropene som har vært nyttet til matlaging er det funnet små fragment av brente bein. Funn av slagglumper vitner om bearbeiding av jern. Ved Nysetervatnet er det tidligere funnet mengder med slagglumper. Dette

tyder på produksjon og utvinning av jern fra myrmalm. Aktiviteten ved Nysetervatnet er C-14 datert til 500-600-tallet e.Kr., og er således samtidig med deler av bosetningen på «helsesentertomta». Det er naturlig å se en forbindelse mellom den jernutvinning som det er spor etter i fjellet og den bearbeiding og smiing som fant sted på Auremarka.

k

«Blinkentomta»

«Blinkentomta» er navnet på det arealet som ligger like nord for «Sykkylvsbladet». På dette området er det funnet spor etter mellom 10 og 15 hus. Både husene og stolpehullene er langt mindre enn hva som er tilfelle på «helsesentertomta». Bygningene gjør i det hele inntrykk av å være enklere og mer primitive. Trekull som er C-14 datert viser da også at husene på «Blinkentomta» er eldre. To hus er datert til førromersk jernalder, dvs. ca 400-200 f.Kr. og tre hus er datert til yngre bronsealder, dvs. ca 800-600 f.Kr. Størrelsen på husene varierer mellom ca 8 - 15 m. Samtlige av husene har to rekker med takbærende stolper, slik som husene på «helsesentertomta». Det er likevel ikke sikkert at alle husene har vært parvis forbundet i grunder. En annen forskjell er at flere av husene på «Blinkentomta» har avrundede gavlvegger.

De store gropene med skjørbrønt stein og trekull («kokegrop») som det finnes en god del av på «helsesentertomta» er nærmest fraværende på «Blinkentomta». På «Blinkentomta» finnes imidlertid en god del mer eller mindre «uformelige» nedskjænger/groper av varierende størrelse. Fyllmassen består av brun-jord og inneholder lite eller ingenting av stein og trekull. Det er usikkert hvilken funksjon disse «strukturene» har hatt, men det kan kanskje være en form for avfallsgrøper.

I den sørøstre del av tomte er det funnet et funnførende lag i åkerjorda («kulturavlag») som inneholder en del skår av asbestholdig keramikk. Her er det også funnet enkelte fliser av råasbest og noen flintavslag. En nøyaktig datering av selve kulturlaget foreligger ikke, men keramikken er av en type som tidsmessig er samtidig med husene i dette området. Enkelte keramikkskår er også funnet nede i stolpehullene på husene.

«Kildehaugtomta»

«Kildehaugtomta» ligger like sør for «Sykkylvsbladet», og i den nedre skråningen, oppover mot Klokkehaug. Kun en mindre del av tomte har vært gjenstand for arkeologisk registrering. De spor etter menneskelig aktivitet som er funnet er da også av mer begrenset karakter. Her er funnet ei kokegrop, noen få mulige stolpehull og rester av noe som kan være et eldre dyrkingslag. Resultatet av de trekullprøvene som er tatt foreligger ikke enda, og vi kan derfor ikke si noe sikkert om datering på det som er funnet. Det som gjør «Kildehaugtomta» særlig interessant er de funn som tidligere er gjort i området. Like etter siste krig leverte den tidligere eieren av området, Karl Ramstad

inn 4 steinøkser som han hadde funnet på tomta ved jordarbeide. Det ser ut til å være visse tidsmessige forskjeller på øksene. Den eldste ei såkalt «trinn-øks» er det naturlig å datere til slutten av eldre steinalder, dvs den kan være nærmere 6-7000 år gammel. På denne tiden levde menneskene kun av jakt og fiske og det naturen kunne tilby ved naturlig sanking av bær og planter. De andre øksene, to «vestlandsøkser» og ei «rettøks» av flint er frå yngre steinalder. Disse øksene representerer trolig en jordbrukende befolkning. Funnene frå «Kildehaugtomta» er likevel i seg selv så sparsommelige at vi kan utelukke at tomta har huset en bosetning av permanent karakter. Dersom det fantes en fastboende Aure bonde på denne tiden, må selve hovedboplassen ha ligget noe lenger oppover dalen, kanskje på flatene øst for «Blinkentomta».

Utviklingen over tid

Ser vi på bosetningsområdene på Aure, så får vi frem at det har funnet sted en klar utvikling over tid. Menneskene har hele tiden holdt til sentralt nede ved sjøen, men har bodd på noe ulike steder. De eldste funnene frå steinalderen, er frå «Kildehaugtomta». Senere i yngre bronsealder og førromersk jernalder etablerte man seg på «Blinkentomta», før man flyttet til «Helsesentertomta» og dagens tunområde. Etter hvert som havnivået endret seg, ble boplassene flyttet. Avstanden til sjøen var hele tiden relativt kort. Mot slutten av yngre steinalder for ca. 5000 årsiden stod havet ca 10 - 12 m høyere enn idag. Under yngre bronsealder var det sunket til ca. 5 meter mens det under romertid/folkevandringstid sto ca 2-3m høyere enn idag. De 4 områdene som er omtalt representerer ulike faser, eller trinn i bosetnings-utviklingen.

Det finnes foreløpig ikke sikre bevis på fast bosetning på Aure i steinalderen, men den kan ikke utelukkes. Funnene frå yngre bronsealder, frå ca 800 f.Kr., representerer etter alt å dømme en fast gårdsbosetning. Det er denne gårdsbosetningen vi kan følge mer eller mindre kontinuerlig, helt opp til idag. Ressursområdet som ble utnyttet har på sin side vært av varierende størrelse. Ulike driftsformer, teknologisk kunnskap og befolkningsmengde er avgjørende faktorer i denne sammenheng. Bosetningsenheten i yngre bronsealder omfattet trolig mer enn det som utgjør dagens Auregårder. Her er det naturlig å trekke inn gravrøysene ute på Aursnes. Den ene av disse røysene ble undersøkt av arkeologen Per Fett i 1937. Han fant da ei lita gravkiste, ca 80 cm lang, som inneholdt 2 biter med brente bein, men ingen funn. En sikker datering er det således ikke mulig å gi, men funnet av ei lita kiste med en brent begravelse tyder på en tidfesting til yngre bronsealder eller tidlig eldre jernalder. Det er vanskelig å tenke seg Aursnes som en selvstendig gard med egen gravplass med større røyser på dette tidspunktet. Etter alt å dømme er gården skilt ut som egen gard i langt senere tid. De døde som er gravlagt ute på Aursnes har trolig tilhørt en annen større gard lenger inne i fjorden. Det mest sansynlige er at de kommer frå selve Auregården. Det er godt

mulig at flere av de som ble gravlagt ute på Aursnes bodde i husene som vi har funnet spor etter på «Blinkentomta».

Under yngre bronsealder og i tidlig eldre jernalder omfattet trolig bosetningen på Aure et «territorium» som omfattet området frå Aursnes til «Hauneset», området innover dalen til Andestadvatnet og oppover Aurdalen («Aure sin dal») til Sunndalen. Dette vil si et område på omlag 30-35 kvadratkilometer. Den gode åkerjorda på Auremarka utgjorde selve kjernen i territoriet. Her lå også tunet med gårdshusene. De øvrige delene av territoriet ble utnyttet mer ekstensivt til beiting, jakt og former for sanking. Enkelte steder utenfor kjerneområdet kan det også ha vært mindre åkerlapper. Her ble det nok også praktisert fonner for setring. Ute på Aursnes, dominerende til ved innseilingen til Sykkylvsfjorden, ble de mektigste og mest betydningsfulle personene i slekta gravlagt. De lett synlige gravrøysene fikk nærmest funksjon som «revirmarkering». Her lå de og markerte eiendoms grensene. Utover i romertid og folkevandringstid skjer det antageligvis en oppsplitting av «Aureterritoriet» i flere mindre gardar. Dette er en utvikling som fortsetter i yngre jernalder og middelalder og senere opp mot vår tid. De eldste enkeltgårdene som er skilt ut er trolig gårdene Eidem, Andestad, Grebstad og Haugset. Disse gårdene som har navn som ender på heim, stad og -set, var trolig skilt ut som egne gardar innen utgangen av vikingtid.

Avtrykk i undergrunnen viser at det under eldre jernalder (ca 300-500 e.Kr.) har stått langhus på omlag 40 og 60 m på "helsesentertomta". (Foto: Stig Bjarne Fiksdal, 1992)

'Helsesentertomta" under utgraving. Dagens kirke og deler av Auregårdsens tunområde i bakgrunnen. (Foto: Stig Bjarne Fiksdal, 1992)

Lita gravkiste bygd av reiste steiner funnet i ei av gravrøysene ute på Aursnes. Gravkista som inneholdt to brente bein. ble undersøkt av arkeologen Per Fett i 1937. (Foto: Per Fett, Historisk museum i Bergen)

Blinkentomta" med stolpene i hus fra yngre bronsealder og førromersk jernalder avmerket. (Foto: Bjørn Ringstad, 199 i)

VI TAKKAR FØLGJANDE
BEDRIFTER FOR STØTTE
TIL UTGJEVINGA AV
ÅRBOK FOR SYKKYLVEN 1995

MØRE TRAFØ AS
PETERSON SYKKYLVEN AS
IDEBYGG AS
KREDITKASSEN NORDVEST
SPAREBANKEN MØRE
VESTLANDSKE MØBLER AS
SVEIN ASBJØRNSSEN PRODUKTDESIGN AS
HI. BRUNSTAD FABRIKKER AS
GJENSIDIGE SYKKYLVEN
SANDELLA FABRIKKEN
HOTELL LEON
BERG-HANSEN NORWEST REISEBYRÅ AS

Foto: Jostein Fet)

Du og eg

*Du og eg skal kveikje ein varme,
så at kjærleiken i våren vinn.*

*Du og eg skal lyse i mørkre
med ljuset vi ber i vårt sinn.*

*Du og; eg hev fått ei kjelde,
der livsdrykken droplar og skin.*

*Vår neste ventar med velde
på kjærleiken din og min.*

*Du veit at vi eig eit hjarte,
der kjærleiksgneisten slo ned.*

*Det er denne gneisten so bjarte.
som fyller vår livsdag med fred.*

Ole Bjørkavåg